VIRGIL IERUNCA

Fenomenul Pitești

e book
HUMANITAS

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: S. Skultéty
Concepție grafică: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Georgeta-Anca Ionescu
DTP: Denisa Becheru, Carmen Petrescu

ISBN: 978-973-50-2859-6

Editura Humanitas
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online (libhumanitas): tel. 021/311 23 30
e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
www.libhumanitas.ro

Cuprins

Virgil Ierunca s-a născut la 16 august 1920, la Lădești (Vâlcea). A făcut studii liceale la Râmnicu-Vâlcea și la Liceul „Spiru Haret” din București. Obține licența în litere și filozofie la Universitatea din București. Paralel cu studiile universitare, este redactor la ziarul *Timpul* (sub direcția lui Mircea Grigorescu) și unul dintre întemeietorii revistei *Albatros*, suprimată de regimul antonescian. Împreună cu Ion Caraion, a editat revista *Agora* (în mai multe limbi), suprimată de cenzura comunistă, în 1947. A colaborat la *Revista Fundațiilor Regale*, *Vremea*, *Fapta*, *Viața românească*, *Universul literar*, *Kalende* etc.

În decembrie 1946 părăsește România, obținând o bursă a guvernului francez. Se stabilește definitiv în Franța, unde desfășoară o bogată și rodnică activitate culturală. Între anii 1952 și 1975 este redactor cultural în cadrul emisiunilor pentru străinătate ale Radiodifuziunii Franceze („Cronica ideilor”) și redactor politic al emisiunii în limba română. Din 1975 este cercetător la Centrul Național de Cercetare Științifică (C.N.R.S.), Secția filozofie, și colaborator al postului de radio „Europa Liberă”.

În exil, sub egida lui Mircea Eliade, redactează prima revistă românească de literatură, *Luceafărul*. Ea este urmată de alte publicații: *Caete de Dor*, *România muncitoare*, *Limite*, *Ethos*. Colaborează activ și la alte ziare și reviste românești din exil. Elaborează articole despre cultura românească în diferite dicționare și enciclopedii din Franța și Germania, dintre care menționăm: „Literatura română”, în *Encyclopédie de la Pléiade* (Gallimard, Paris, 1957; ed. a II-a, 1968); „Literatura română”, în *Histoire générale des littératures* (Quillet, Paris, 1961); „Scriitori români”, în *Dictionnaire des littératures* (Presses Universitaires de France, Paris, 1968); „Literatura română”, în *Lexicon der Weltliteratur im 20 Jahrhundert* (Freiburg, Basel, Viena, 1961); „Scriitori și pictori români”, în *Dictionnaire du surréalisme et ses environs* (Office du Livre, Fribourg, 1982).

Volume publicate în limba română: *Românește* (Fundația Regală Universitară „Carol I”, Paris, 1964, și Editura Humanitas, București, 1991); *Pitești* (Editura Limite, Madrid, 1981, și, sub titlul *Fenomenul Pitești*, la Editura Humanitas, București, 1990); *Subiect și predicat* (Editura Humanitas, București, 1993). Ediții critice (Al. Busuioceanu, G.M. Cantacuzino etc.), versuri în antologii publicate în exil.

A murit la 28 septembrie 2006, la Paris.

„Problema de căpetenie este de a învinge amnezia. Trebuie ca totul să se plătească, altfel nu există viitor. […] Pierderea adevăratei memorii echivalează cu a pierde simțul realului. […] Trecutul nu poate fi falsificat. […] Fiecare dintre cei care au fost exterminați are, mai departe, cuvântul lui de spus.”

Nadejda Mandelștam

Memoriei lui Ovidiu Cotruș, fără de care aceste rânduri nu ar fi fost cu putință

Prefață (François Furet)[1]

Evenimentele pe care le prezentăm aici se petrec la Pitești, în România, la vreo sută de kilometri depărtare de București, într-o închisoare relativ modernă, construită între cele două războaie. Regimul comunist, proaspăt instalat cu ajutorul trupelor sovietice, a adăpostit aici prin autoritatea sa experiența penitenciară pe care o reconstituie Virgil Ierunca. Ceea ce s-a petrecut acolo între 1949 și 1952 – complet ignorat de Occident – merită un loc aparte în înspăimântătorul repertoriu al ororilor concentraționare ale veacului al XX-lea.

În acea perioadă, închisorile sunt pline. șantierul penal al Canalului Dunăre–Marea Neagră a inaugurat, pe de altă parte, gulagul românesc. Partidele, altele decât cel comunist, au fost interzise de puțină vreme, iar poliția politică stăpânește în mod absolut. S-au făcut mii de arestări și deportări, fără să mai vorbim de asasinate. La Pitești, sunt închiși mai cu seamă tineri, studenți, liceeni, arestați pe diverse motive, dar bănuiți cu toții de „gândire neloială”. Închisoarea va deveni locul „reeducării” lor politice și morale. Vor fi bătuți, umiliți, torturați, până ce vor declara ei înșiși că se căiesc și că s-au schimbat: au devenit „oameni noi”.

Ideea reeducării prin închisoare nu e specifică regimurilor comuniste. Înainte de a fi un element al panopliei revoluționare, ea a făcut parte din morala socială burgheză, aplicată cu scopul reînscrierii delincventului în rândul „oamenilor cinstiți”. Ea n-a obținut niciodată rezultate spectaculoase, dar nici n-a avut, în acel cadru, ambiții universale. Dimpotrivă, reeducarea revoluționară își propune să reinventeze umanitatea în general: tragedia sa penitenciară poate fi dedusă tocmai din acest proiect mesianic. Căci revoluția își populează închisorile cu propriii săi adversari politici, făcând din această uriașă populație obiectul pedagogiei sale totalitare.

Experiența, de o violență absolută îndreptată împotriva trupului și sufletului, avusese deja loc în U.R.S.S., cel puțin în ce privește tortura și obsesia mărturisirii, ce caracterizează interogatoriile și procesele anilor ’30: ideea de reeducare e prezentă, mai mult sau mai puțin, în imensa teroare stalinistă, într-atât e ea de consubstanțială cu valoarea dată recunoașterii de către acuzat a propriilor erori și greșeli. Ea va ocupa însă un loc și mai de frunte în China lui Mao Tzedun, așa cum ne este ea descrisă de Jean Pasqualini[2], atât de important e rolul pe care-l

joacă mărturisirea publică făcută de deținut și nesfârșita verificare a sincerității căinței sale.

„Fenomenul Pitești” aparține aceluiași repertoriu, la care vine însă cu o trăsătură specifică: utilizarea sistematică a torturării deținuților de către alți deținuți. Ideea îi aparține pedagogului sovietic Makarenko (1888–1939), specialist în delincvența juvenilă și partizan al reeducării deținuților tineri cu ajutorul deținuților mai vechi, aflați pe calea cea bună, dar făcând parte din aceeași clasă de vârstă. Autoritățile se slujesc în aplicarea „teoriei” de unul dintre acești pocăiți, Eugen Țurcanu, tânăr fascist devenit comunist în 1944, arestat în 1948 și închis la Pitești, unde dă viață unei Organizații a deținuților cu convingeri comuniste. După aprobarea de către conducerea partidului comunist a proiectului generalului Nikolski, șeful Securității, Țurcanu are mână liberă ca, în numele reeducării, să dezlănțuie în interiorul închisorii o teroare absolută.

Virgil Ierunca povestește una dintre cele mai cumplite experiențe de dezumanizare pe care le-a cunoscut epoca noastră. Deținuți torturați cu un sadism de-a dreptul extravagant – dacă sadismul poate fi astfel –, torționarii lor impunându-le să tortureze la rândul lor, ca să li se conteste însăși calitatea de victime. În ultima fază a ciclului, nefericiții sunt constrânși să-și tortureze cei mai buni prieteni, ca dovadă a convertirii lor lăuntrice. Exceptând micul grup originar strâns de Țurcanu, care a constituit doar cercul călăilor, toată lumea de la Pitești a fost în același timp victimă și călău. Toată lumea a fost torturată, toată lumea a torturat. Cei morți acolo și cei care au supraviețuit au fost privați până și de propria lor nefericire.

Virgil Ierunca a avut curajul să intre în acest infern și să-i devină istoric, pentru edificarea generațiilor viitoare. Secolul luminilor l-a gândit cu obstinație pe om în libertatea sa dintâi, cea dinaintea societății. Veacul nostru, al XX-lea, ne obligă să-l privim pe omul social pradă unei barbarii colective.

François Furet (traducere din limba franceză de S. Skultéty)

---

[1]Această prefață însoțește traducerea franceză, Virgil Ierunca, *Pitești, laboratoire concentrationnaire*, Michalon, Paris, 1996, pp. 11–15 (*n. ed.*).

[2]Jean Pasqualini, *Prisonnier de Mao*, Gallimard, 1975.

Fenomenul Pitești

Ne aflăm mereu sub semnul lui George Orwell, care – o știm cu toții –, în cartea sa *1984*, punea printre instrumentele-cheie ale statului comunist Ministerul Adevărului, menit să rescrie, în fiecare zi, Istoria. În crematoriile acestui minister dispăreau, clipă după clipă, nu numai documentele adevărate asupra trecutului, dar și versiunile succesive ale puterii.

Dispăreau și dispar. Ceea ce se numește în Răsărit *disidența* se definește, în primul rând, prin apelul la memorie, prin smulgerea documentelor din crematoriul acestui minister, prin metamorfozarea cenușii în faptă. Soljenițîn nu și-a reconstituit altfel Gulagul; a cules mărturie după mărturie, cu riscurile pe care le știm, la umbra unui Minister al Adevărului ce continua să cearnă trecutul și istoria după înrădăcinate metehne.

Toată lumea cunoaște azi Arhipelagul Gulag. Toată lumea mai știe că, sub denumirea posibilă de Arhipelag M.A.I., el s-a întins și asupra României. Ceea ce n-a ajuns însă – încă – la cunoștința tuturor este că în Arhipelagul românesc a existat o insulă a ororii absolute, cum alta n-a mai fost în întreaga geografie penitenciară comunistă: *închisoarea de la Pitești*[3]. Acolo a început, la 6 decembrie 1949, o experiență de o sumbră originalitate, denumită *reeducare* și tinzând la distrugerea psihică a individului. Experiența aceasta, care a ținut până în august 1952, întinzându-se și asupra altor închisori din România, a fost și mai acoperită de tăcere, și mai înfundată în uitare decât celelalte crime săvârșite în închisorile din România, mai ales din două motive. Mai întâi, cenzura oficială a funcționat cu atât mai drastic cu cât procesul cu țapi ispășitori înscenat de comuniști n-a putut să fie destul de bine pus la punct spre a se desfășura la lumina zilei și a acredita versiunea dorită de partid.

Apoi, și aici stă, fără îndoială, cheia tăcerii, victimele reeducării au fost nevoite să devină, la rândul lor, călăi. Or, călăul – chiar împotriva voinței și firii lui – nu se grăbește niciodată să-și mărturisească crimele. De-a lungul experienței de la Pitești, categoria martorului inocent a fost pur și simplu suprimată.

Totuși, un fel de murmur subteran a circulat în închisorile din România despre reeducarea de la Pitești. Cartea lui Dumitru Bacu, primul document despre Pitești și care rămâne o referință, este alcătuită

din aceste mărturisiri individuale, fărâmițate, transmise din gură în gură, de la ureche la ureche, prin închisori, fără o vedere de ansamblu, imposibil de avut atunci, dar care are imensa calitate a autenticității (Dumitru Bacu a fost el însuși deținut politic, izvoarele sale fiind de primă mână) și a bunei-credințe. Numai că ea a apărut în 1963 în ediție românească (și, mai recent, în limba engleză, în Statele Unite), când foarte puțini martori direct implicați se hotărâseră să vorbească. Așa încât ne propunem s-o completăm – continuând de altfel să ne referim la ea – printr-un dosar despre reeducarea de la Pitești care ne-a sosit, mai recent, din țară. S-ar putea ca asupra unor detalii să mai existe incertitudini sau aproximații în acest dosar – și cum ar putea să fie altfel, date fiind condițiile în care a fost dusă, în țară, o astfel de anchetă? –, dar el ni se pare a cuprinde totuși esențialul[4].

Înainte de a intra în substanța vie și intolerabilă a experienței de la Pitești, să stabilim schema ei prealabilă.

În frunte cu Nikolski, general, comandant suprem al Securității românești timp de șaisprezece ani (fiind la pensie, se plângea că regimul nu-i recunoaște meritele), Securitatea a pus la punct un plan pentru lichidarea rezistenței morale a tinerilor deținuți politici, slujindu-se de un nucleu de deținuți conduși de Eugen Țurcanu, ce urma să pună în aplicare, în domeniul dreptului comun, cunoscutele teorii ale lui Makarenko. Infractorul, conștient că e un element declasat, care nu mai are altă salvare decât sprijinul partidului, își ia sarcina de a-i reeduca pe alții, care au fost în situația lui, și de a-i pune pe drumul cel bun. În fapt, *Poemul pedagogic* al lui Makarenko se traduce prin aplicarea torturii neîntrerupte. De torturat, la acea epocă, se tortura în toate închisorile din România. Dar, revenit de la anchetă, deținutul fie se regăsea singur în celulă – având răgazul să-și revină în fire –, fie era îngrijit, îmbărbătat de ceilalți deținuți. Reeducarea constă, foarte simplu, în a-l pune pe torționar în aceeași celulă cu cel torturat și a nu îngădui nici o pauză. Malraux spunea undeva că nimeni nu poate rezista torturii neîncetate, dar nu știa atunci că în România avea să fie găsit secretul reușitei depline: era suficient ca deținuții să fie puși să se tortureze unii pe alții.

Când „fenomenul Pitești” a fost oprit, în 1952, a trebuit să fie găsită, cât de cât, o explicație, să fie stabilită o răspundere. A fost înscenat clasicul proces cu țapi ispășitori. De-abia în 1954. și atât de prost pus la punct, încât, în ultima clipă, s-a renunțat la publicitatea prevăzută inițial. În proces, au fost implicați dintre deținuții-torționari numai cei care fuseseră legionari – eliminându-se doi sioniști, un

țărănist etc., etc. … –, pentru a se acredita următoarea versiune: spre a lovi în regimul comunist, Horia Sima ar fi transmis unor legionari din închisori ordinul de a introduce o acțiune de teroare. Profitând de lipsa de vigilență, desigur regretabilă, a unor organe ale administrației închisorii de la Pitești, acești legionari au instituit în închisoare o serie de acțiuni de tortură, iar partidul și guvernul, conștiente de gravitatea faptelor, în momentul în care au demascat uneltirile mârșave ale acestui grup fascist, le-au adus în fața justiției și Procuraturii generale a republicii.

Versiunea era atât de aberantă – cum să convingi pe cineva că șeful unei mișcări dă ordin să fie lichidați membrii ei? –, încât se renunță la publicitatea prevăzută inițial în ziare. Versiunea n-a mai fost prelucrată decât în închisori, fără prea multă insistență, fiind greu să explici unui deținut care cunoaște pe propria lui piele supravegherea constantă a gardienilor că în celulele de la Pitești se putea tortura neîntrerupt, fără ca administrația închisorii să fie avertizată. În „Pitești”, Dumitru Bacu relatează o convorbire avută în iarna lui 1956, înainte să fie eliberat, cu un director general al Ministerului de Interne, care-i spune următoarele:

„Este o chestiune destul de simplă în definitiv. Un grup de studenți arestați, agenți ai imperialismului american, mistici habotnici și retrograzi s-au apucat să-i schingiuiască pe ceilalți colegi ai lor, pentru ca să compromită conducerea închisorilor și, prin ea, partidul. […] Primiseră dispoziții din exterior, de la cei care sunt în străinătate și conduc echipele de spioni și sabotori, voiau ca la momentul potrivit să acuze partidul ca fiind inițiatorul și deci vinovatul.”

Dat fiind că nu era vorba de o anchetă propriu-zisă, ci mai mult de o discuție, Dumitru Bacu își poate îngădui să replice:

„Pare totuși de necrezut. Închisorile au un sistem de pază interioară foarte strict. Cum a fost posibil să se petreacă ororile de care pomeniți fără ca ministerul să intervină imediat?”

Răspunsul vine, ca știut pe dinafară:

„Noi nu am știut nimic din cele ce se petreceau acolo. Când am aflat, am luat măsurile necesare… Cei vinovați au fost pedepsiți exemplar…”

Dumitru Bacu nu se stăpânește și intervine din nou:

„Eu sunt deținut de aproape șapte ani. Am trecut prin mai toate penitenciarele din țară. Fie izolat, fie în celule comune. Niciodată nu am putut face cel mai mic gest fără să fim văzuți de paznicii de pe coridor. Supravegherea riguroasă la care eram supuși făcea imposibilă utilizarea

unui ac fără consimțământul gardianului. Cum s-au putut petrece toate acestea fără ca ofițerii politici să fie sesizați imediat de gardieni? Oare în toate închisorile în care s-au petrecut acte de genul celor de care spuneați nu ați avut nici o persoană de încredere, care să vă pună la curent cu cele petrecute acolo?”

Iarăși un răspuns dinainte învățat:

„Conducerea închisorilor era pe mâna unor oportuniști, dușmani ai poporului, care s-au strecurat în rândurile lui tocmai cu intenția de a face rău. Aceștia au conlucrat cu bandiții. Dar au fost pedepsiți și ei cum se cuvine.”

De data aceasta, Dumitru Bacu tace și comentează doar în gând:

„Nu i-am mai spus toate cele ce aflasem despre experiență. Nici de faptul că cei din conducerea închisorilor, considerați de dânsul ca «oportuniști», nu numai că nu fuseseră sancționați, dar primiseră avansări în grad și funcții. Nici că, înainte de a trece la Gherla, Țurcanu înaintase faimosul memoriu tocmai ministerului din care făcea parte. Nici de faptul că pe baza declarațiilor smulse în demascări se judecaseră zeci și zeci de procese și că aceste declarații trecuseră înainte pe la minister… și atâtea alte detalii, de care toți avuseseră cunoștință, pentru că li se raportaseră în timp util, dar nu luaseră nici un fel de măsură.”

Regăsim această versiune în romanul *Caloianul* al lui Ion Lăncrănjan, în care un legionar spune următoarele personajului principal, scriitorul Ghețea:

„Îi spusese după aceea cum se măcinaseră ai lui, foștii săi camarazi, îndeosebi într-o anumită perioadă, prin 1949–1953, cea mai grea, după cum zicea el. «Nu-ți dau numele închisorii, nici amănunte prea multe nu-ți dau, dar acolo, domnule Ghețea și iubite prieten, s-au întâmplat și tragedii!»… Directorul unei anumite închisori inițiase și înființase, cu aprobări sau fără, încă nu se știa – «cazul e-n anchetă, din câte-am aflat» –, un fel de comandou, îl pusese pe unul de-ai lor șef peste ei, îi băgase la autogospodărire, cum zicea el. La început, lucrurile erau interesante, se crease o anumită libertate interioară, dar după aceea, după două sau trei luni, s-au vădit a fi strâmbe toate, fiindcă începuseră autojudecările pentru fel de fel de pricini, mărunte mai întâi, mai mari după aceea… Intrase dihonia între noi, dihonia trădării și a suspiciunii. și-am început să ne sfărâmăm, cum se sfărâmă pământul care a înghețat cu prea multă apă în el. Așa a fost cu noi. și ei, stăpânii și șefii închisorii, nu ziceau nimic. Nu se amestecau direct. Indirect se amestecau, foarte mult chiar. Lansau zvonurile false în ce-l privea pe câte unul de-ai noștri, ne strecurau câte un șarpe în sân, să stârnească

discordie și neîncredere și mai multă între noi. și stăteau și se uitau pe urmă! și așteptau rezultatele, care erau grave, din ce în ce mai grave. Fiindcă noi ajunseserăm de la autogospodărire la autoexterminare.”

Ion Lăncrănjan renunță deci la o parte din versiunea oficială cu ordinul venit din străinătate, de la Horia Sima, și inocența autorităților de resort care n-ar fi știut nimic. În schimb, sub inspirația constantă a partidului comunist, menține teza fenomenului tipic legionar de la Pitești. Un alt personaj din *Caloianul* îi spune lui Ghețea:

„Ei, gardiștii, erau în marea lor majoritate o adunătură de troglodiți-aventurieri, oameni fără căpătâi, scursuri și căzături sociale. De aceea s-au și dedat în timpul rebeliunii la atrocități. Pentru că nu aveau nimic sfânt, n-aveau nici un crez, nici un suport moral! și-n închisoare, pe urmă, s-au ros și s-au măcinat din aceleași motive. […] Exterminările de care vorbea Vicențiu, autoexterminările, de fapt, au existat, s-au practicat. Dar n-a fost numai asta. Au mai fost și alte lucruri, mai crunte și poate mai caracteristice pentru un anumit tip de organizație extremistă, paramilitară ca disciplină. Unul dintre ele se referă la delațiune, la pâră, nu ca incident însă, ci ca sistem de lucru și de existență, ca posibilitate de a te salva.”

Or, „fenomenul Pitești” n-a fost un fenomen tipic legionar. Nu legionarii au fost aceia care s-au gospodărit și autoexterminat între ei. „Piteștiul”, în 1949, era o închisoare rezervată tineretului, mai precis studenților care nu-și trecuseră încă diploma sau licența. Dintre ei, o bună parte erau legionari, restul aparținând tuturor formațiunilor politice. Nikolski este acela care a inițiat acolo o operație de distrugere psihică a deținuților, slujindu-se de ambiția nemăsurată și de spiritul demonic al unui deținut care făcuse o vreme parte din „frățiile de cruce”, dar care trecuse repede la comuniști și începuse o carieră strălucită în partid: Țurcanu. Acesta își puse la punct o echipă de deținuți, dintre care unii făcuseră parte cândva dintr-o organizație de tineret legionar, alții nu. Printre legionarii din grupul lui Țurcanu, se aflau: popa Alexandru, zis Popa Țanu, Livinski, Mărtinuș, Nuți Pătrășcanu. Dar tot atât de importanți, și nelegionari, erau Titus Leonida (dintr-o organizație național-țărănistă), Fuchs și Steier (sau Steiner), evrei arestați pentru activitate sionistă. Nici ei și nici alți torționari ai lui Țurcanu de mai târziu n-au fost implicați în proces, spre a nu se știrbi omogenitatea legendei. Astfel, n-au fost judecați în procesul reeducatorilor Bogdănescu (torționarul de la Canal), Enăchescu, care și-a torturat propriul său unchi până ce acesta a scuipat sânge, Titus Leonida, Dan Diaca (acesta practica o celebră lovitură la ficat, ce te

făcea să-ți pierzi imediat cunoștința; i se spunea în închisori „lovitura Diaca”), Cori Gherman, socialist (venit prin 1945–1946 din străinătate) și unul dintre cei mai cruzi reeducatori. Alături de Fuchs și Steier, toți aceștia au fost eliminați din proces, pentru a nu sta în calea versiunii oficiale.

Scopul Securității, inițiind reeducarea de la Pitești, nu era numai de a doborî forțele vii ale unei mișcări politice – oricare ar fi fost ea –, ci și de a anihila metodic și fără posibilitate de recuperare forța de opoziție a totalității tineretului deținut.

Avantajele imediate sau mai îndepărtate erau următoarele: mai întâi, completarea anchetei prin denunțurile obținute sub tortura neîntreruptă și îngăduirea arestării altor opozanți, rămași în libertate. Apoi, legarea deținuților-torționari între ei, prin complicitatea crimei. Principiul este simplu, îl aflăm în *Posedații* lui Dostoievski, și, pe bună dreptate, unii dintre cei care l-au cunoscut pe Țurcanu l-au putut compara cu Verkovenski. Stavroghin, ghicindu-i gândul, îi spune lui Verkovenski, care pregătește asasinarea lui șatov de către mica sa organizație de revoluționari: „…ajunge să-i împingi pe patru membri din grupul tău să-l ucidă pe al cincilea, sub pretextul că e un denunțător, pentru ca, odată ce împreună au vărsat sânge, împreună să fie legați. Ei îți vor deveni sclavi, nu vor mai îndrăzni să se revolte și să ceară socoteală.”

În sfârșit – repetăm –, din clipa în care cel torturat torturează la rândul lui, calitatea lui de victimă dispare. Nimeni nu va mai mărturisi, pentru că toți au fost legați între ei prin tortură. Nu există vreun deținut din timpul „fenomenului Pitești” (în afară de cei care au murit sub tortură) care să nu fi săvârșit ceea ce i se cerea, altfel nu putea scăpa. Or, în faza ultimă a reeducării i se cerea să-și tortureze cel mai bun prieten. E drept că au existat cazuri, extrem de rare, în care, din necesități de anchetă, un deținut sau altul a fost smuls din reeducare, dus la București și ținut acolo, în anchetă, până când procesul de reeducare se încheia. Dar, dintre cei care au rămas la Pitești, nimeni n-a putut ieși cu mâinile curate. De aceea, e bine, înainte chiar de a trece la descrierea celor petrecute la Pitești, să se înțeleagă că de această experiență – una dintre cele mai neomenești din câte au fost vreodată înregistrate într-o posibilă antologie a sadismului – nu pot fi acuzați decât cei care au inițiat-o: autoritățile comuniste, pe de o parte, în frunte cu Nikolski, primii executanți, pe de alta, grupul de vreo douăzeci de deținuți, în frunte cu Eugen Țurcanu, care au început să tortureze, *fără a fi fost* ei înșiși torturați mai înainte[5]. Pe toți ceilalți, deveniți chiar călăi

după ce au fost victime, cine poate avea dreptul să-i judece?

Astfel, un student din Timișoara, care era, după spusele profesorilor și colegilor săi, nu numai un foarte bun violonist, nu numai un fin literat (putea să recite pe dinafară din Saint-John Perse), dar și o natură sensibilă, aproape feminină, de o extremă curățenie sufletească, după reeducarea de la Pitești a ajuns printre cei mai aprigi torționari și a fost condamnat la moarte în procesul Țurcanu. Mama lui auzise că băiatul s-a purtat admirabil în închisoare – și c-ar fi fost omorât tocmai din cauza dârzeniei și demnității lui. În toată suferința ei, atâta mângâiere avea. Până ce, într-o zi, cineva i-a spus adevărul, sau o parte din el. De atunci, femeia nu mai făcea decât să umble din casă-n casă, căutând foști pușcăriași, sperând nebunește că într-o zi un om îi va spune că nu e adevărat.

și ar fi trebuit să se găsească cineva, nu s-o mintă, ci să-i arate că, odată depășite anumite limite ale suferinței, omul nu mai poate continua să fie om. Orice ar deveni atunci, tot victimă rămâne. Judecata se oprește pe pragul acesta al inumanului care a fost Piteștiul reeducării chiar și pentru victimele devenite călăi. În schimb, cei care au inițiat experiența, autoritățile comuniste și primii executanți, poartă răspunderea pentru toți ceilalți.

Pe toți aceștia trebuie să-i numim înainte de a începe descrierea reeducării de la Pitești.

De partea autorităților comuniste. Mai întâi, Nikolski, comandant suprem al Securității până prin 1960-1962 și, după toate mărturiile, cel mai cumplit torționar al acelor vremi. Cu cei doi adjuncți ai săi: colonelul Dulgheru și colonelul Sepeanu. Acesta din urmă a fost pe front în Rusia și ar fi fost demascat c-ar fi împușcat acolo comuniști. Condamnat și reabilitat, el a fost responsabil de încercarea extinderii experienței de la Pitești la închisoarea-spital de la Târgu-Ocna.

Aceștia la București. La Pitești, în primul rând, directorul, căpitanul Dumitrescu. Printre „civilii” din oraș, avea reputația unui om foarte fin și lumea chiar se mira că un om atât de delicat, bun dansator, elegant, chipeș, jucând bine bridge avea o funcție atât de incompatibilă cu firea lui… sensibilă. După ce reeducarea a luat sfârșit la Pitești, Dumitrescu a fost transferat la închisoarea Mărgineni. Despre ceea ce s-a întâmplat ulterior, circulau în închisori zvonuri nesigure. Astfel, după un an sau doi de la procesul lui Țurcanu, prezența lui Dumitrescu ar fi fost semnalată în închisoarea de la Văcărești. Unii spun că l-ar fi auzit țipând în celulă: „Să știți că toate se plătesc pe lumea asta!” Apoi, nu i s-a mai aflat urma și nici nu s-a auzit de vreo sentință de

condamnare privindu-l. Să fi fost suprimat ca unul ce știa prea multe?

Mai era, tot la închisoarea de la Pitești, locotenentul politic Marina. Pentru el, ședințele de tortură constituiau o adevărată hrană sufletească. Stătea cu orele la vizetă și se desfăta mai ales la ședințele de blasfemie anticreștină. Nici de el nu se mai știe nimic, după transferul lui la închisoarea din Brașov.

Trimis direct de la Ministerul de Interne la Pitești spre a recruta deținuți reeducați pentru Canal, colonelul Zeller, din direcția generală a penitenciarelor, era îmbrăcat în uniformă de miliție, deși aparținea Securității. După dizgrația Anei Pauker, s-ar fi sinucis, alegând un cimitir spre a-și trage un glonț în cap.

De partea deținuților: Eugen Țurcanu. Cei care l-au cunoscut îl caracterizează mai ales prin spiritul demonic, o inteligență ieșită din comun și dorința de afirmare prin toate mijloacele. Încă din liceu, Țurcanu caută să-și satisfacă voința de putere, și grupările de tineret legionar i se par cele mai apte pentru scopul pe care, conștient sau nu, îl urmărește. Face deci parte, prin 1940-1941, din „frățiile de cruce”. Foarte puțin timp, deoarece, imediat ce legionarii intră în ilegalitate, rupe orice legătură cu ei: n-are nici o vocație de a înfrunta persecuțiile. Dimpotrivă, imediat după 23 august, Țurcanu este printre primii care se înscriu în partidul comunist. Foarte bun student la Drept, el este unul dintre agitatorii de mase ai partidului, foarte bine văzut de organele locale, iar în 1948 devine membru în biroul județean de partid din Iași. Trimis la București la o școală de diplomați, se face remarcat nu numai prin studiile excelente, dar și prin rolul de informator pe care și-l asumă cu entuziasm. Se pare că doi studenți de la Drept au fost obligați să părăsească Universitatea din pricina denunțurilor sale: filozoful de mai târziu Titus Mocanu și scriitorul Aurel Pintilie. Dar cariera lui Țurcanu, ce se anunța strălucitoare – era programat să fie trimis la Berna –, este curmată brusc, printr-o întâmplare care nu numai lui îi va schimba soarta. În „frățiile de cruce”, Țurcanu îl cunoscuse pe Bogdanovici, legionar ce-și continuase activitatea politică și în ilegalitate, din care pricină nici nu-și terminase studiile (nu e sigur nici măcar că-și trecuse bacalaureatul, cu toate că era mai în vârstă). În 1945, Bogdanovici, care conducea Centrul studențesc din Iași, își amintește de un fost frate de cruce, pe care-l cunoștea din liceu: Țurcanu. Convocat, acesta îi spune categoric c-a intrat în partidul comunist și nu mai vrea să știe de trecut. și adaugă că nu-i dă pe mâna poliției cu condiția ca legionarii să nu pomenească de el niciodată. Convenția este respectată și de Bogdanovici, și de aceia din jurul lui care știau de existența lui

Țurcanu. După ce legionarii din centrele studențești București, Cluj, Iași, Timișoara sunt arestați la 15 mai 1948, într-una dintre acele mari nopți polițienești, când dubele circulau de-a lungul și de-a latul României până în zori, unul dintre tinerii de la Centrul studențesc Iași mărturisește însă la Securitate, sub tortură, că la o întâlnire cu Bogdanovici, prin 1945-1946, ar fi luat parte și Țurcanu. și e de-ajuns ca acesta să fie arestat și închis la Suceava, pentru a fi implicat în procesul lotului Bogdanovici. Țurcanu nu va uita și nu va ierta: Bogdanovici va muri, chinuit de el, în timpul reeducării de la Pitești.

La Suceava, unde este cunoscut și de partid, și de Securitate, se manifestă față de Țurcanu o deosebită bunăvoință. Nu este pus cu ceilalți deținuți, are celulă separată, este utilizat ca planton, i se promite că la proces i se vor da circumstanțe atenuante și o condamnare ușoară, cu suspendarea pedepsei, în așa fel, încât să-și poată relua cât mai repede, desigur nu chiar la același nivel, activitatea de membru de partid, în libertate. În acest timp, în închisoarea de la Suceava se desfășoară un fel de acțiune de reeducare, însă pe cale cu totul pașnică. Bogdanovici, care-și face tot felul de procese de conștiință pentru că a implicat sumedenie de oameni, acceptă propunerea de a citi colegilor săi de detenție cărți marxiste, de a face un fel de îndoctrinare ideologică în celulă. Unii studenți îl urmează, alții îl declară trădător. Țurcanu nu ia parte la acțiune. E planton pe culoar și urmărește de acolo ce se petrece în celulă, informând probabil autoritățile despre felul în care se desfășoară experiența. Procesul lotului Bogdanovici nu este însă prea judecat de comuniști, ci de vechi magistrați militari, aceiași poate care-i judecaseră mai înainte de comuniști și care acum se străduiau să dobândească state de serviciu cât mai bune, pentru a fi menținuți de noul regim. Așa încât dau sistematic maximum de pedeapsă la articolul prevăzut. Astfel, Bogdanovici este condamnat la douăzeci și cinci de ani muncă silnică, iar Țurcanu, la șapte ani închisoare corecțională. Toate speranțele lui de a se reabilita rapid se năruie. Introdus în celulă cu ceilalți, Țurcanu se integrează grupului lui Bogdanovici, devenind chiar un fel de adjunct al său în reeducare marxistă, pe care acesta o continuă, ca să nu se spună că fusese oportunist și începuse această acțiune doar pentru a primi o pedeapsă mai ușoară. Țurcanu nu se poate însă mulțumi cu un rol de adjunct. În discuții, se distinge printr-o intransigență interpretativă, devenind cel mai leninist din grup și atacându-l nu o dată pe Bogdanovici pentru interpretările sale oportuniste, kauțkiste. Merge mai departe și pune sub semnul îndoielii sinceritatea reeducării lui Bogdanovici, începând să-și alcătuiască

propriul său grup. La Suceava, era penitenciar în așteptarea judecății sau închisoare disciplinară cu celule individuale pentru cei care, în alte închisori, se dovediseră irecuperabili. (Aici a murit cel mai eroic „turnător” din România, Luca Damaschin. Doi ani simulase a fi informatorul colonelului Koller, pentru a salva de la moarte – dându-le suplimente de mâncare în calitatea lui de planton – cât mai mulți deținuți de la Aiud. Descoperit, el a fost transferat disciplinar la Suceava.)

De la Suceava, tot grupul Bogdanovici este deci îmbarcat într-o zi, pentru a fi dus într-o închisoare de execuție și, în tranzit, se oprește la Jilava. Aici, Țurcanu dispare pe mai multe zile. La întoarcere, pretinde c-a fost la o anchetă suplimentară. De fapt, fusese dus la Ministerul de Interne, pentru întrevederi directe cu Nikolski, spre a pune la punct un alt stil de reeducare. Țurcanu avea, încă de la Suceava, vreo zece studenți cu totul devotați lui și gata să treacă la acțiune. Împreună cu alții, recrutați la Jilava, Țurcanu alcătuiește organizația O.D.C.C. (Organizația deținuților cu convingeri comuniste), despre care nici un deținut, în afară de cei care o alcătuiau, nu știa nimic. Din O.D.C.C. făceau parte vreo douăzeci de tineri. Iată numele celor mai cunoscuți dintre ei: Popa Alexandru, zis Popa Țanu, adjunctul lui Țurcanu, student la agronomie, la Iași, a fost una dintre cele mai fioroase figuri ale reeducării și a condus câtva timp reeducarea la Gherla. Printr-un concurs de circumstanțe asupra cărora vom reveni, a scăpat de condamnarea la moarte și trăiește în pace în România. Alții: Livinski, Mărtinuș, Titus Leonida, Nuți Pătrășcanu, Fuchs, Steier erau legionari, dar și național-țărăniști și sioniști.

De la Jilava, acest grup, împreună cu alți studenți veniți din Timișoara și din Cluj, este îndreptat spre Pitești, unde sunt reuniți studenții – printre ei, se mai rătăciseră câțiva elevi sau muncitori – care nu-și trecuseră încă diploma. Cei cu diplomă sau licență erau trimiși la Aiud, scăpând astfel de reeducare. În clipa aceea însă, nimeni printre deținuți, în afara grupului lui Țurcanu, nu știa ce se pregătește la Pitești și nici ce înseamnă reeducarea. Cel mult dacă cei sosiți de la Suceava pot să creadă c-ar fi o reeditare a tentativei lui Bogdanovici. De fapt, până în ziua de 6 decembrie 1949, nici un deținut de la Pitești nu știa ce-l așteaptă.

*

Dumitru Bacu explică astfel de ce a fost aleasă pentru experiență

închisoarea de la Pitești: „Situată în afara orașului, spre partea de nord-vest, în apropierea unui pârâu și departe de orice altă locuință, oferea un mediu foarte prielnic pentru schingiuiri, nici un strigăt neputând fi auzit de cineva. În acest «centru» ideal pentru experiență au fost adunați toți studenții arestați până în toamna lui 1948.”

Studenții – relatează mai departe Dumitru Bacu – erau împărțiți în patru categorii. În prima categorie, intrau cei reținuți fără sentință judecătorească (ceea ce nu-i împiedica să facă șase până la șapte ani de închisoare). În a doua, se aflau cei condamnați pentru delicte minore: nedenunțare, favorizare, simplă suspiciune, pedepsele variind între trei și cinci ani închisoare corecțională. A treia categorie era formată de elementele condamnate cu o oarecare justificare juridică, încadrate în delictul de „uneltire împotriva ordinii sociale”, cu pedepse de la opt la cincisprezece ani temniță grea. Marea majoritate a studenților de la Pitești făcea parte din această categorie. În sfârșit, în ultima intrau cei condamnați de la zece până la douăzeci și cinci de ani muncă silnică: șefi de grupuri, personalități din lumea studențească cu o influență activă asupra celor din jurul lor. După Dumitru Bacu, împărțirea pe categorii avea drept scop să-i izoleze pe șefi de categoriile minore, care astfel erau mai susceptibile de a ceda presiunilor. Izolarea din interior trebuia să fie dublată și printr-o izolare totală față de exterior. Astfel, la începutul lui 1949, pachetele cu alimente și corespondența cu familia au fost suprimate. În plus: „Teroarea gardienilor s-a accentuat. Schingiuirile în beciul închisorii au devenit frecvente, pentru motive deseori inventate. Amenințările cu subînțeles greu de ghicit, vizitele dese ale directorului și ale ofițerilor politici prin celule, percheziţiile inopinate la orice oră din zi și din noapte, interzicerea activității de orice natură sub pedepse strașnice au fost indiciile schimbărilor care trebuiau să intervină nu peste mult timp.”

De la cartea lui Dumitru Bacu să ne întoarcem spre „dosarul” sosit de la București, căruia îi suntem mereu tributari. În închisoarea de la Pitești, în care conducerea, în frunte cu directorul Dumitrescu și cu locotenentul politic Marina, a primit ordine stricte de la București, iar gardienii știu că vor trebui să asculte cu strictețe de Țurcanu, pe la jumătatea lunii noiembrie 1949 se petrece un transfer. Cincisprezece deținuți dintre cei mai refractari sunt culeși din celulele lor și adunați în Camera 4 Spital, destinată inițial bolnavilor și aleasă pentru prima experiență din cauza relativei ei izolări de celelalte celule. Printre acești ireductibili, mulți legionari desigur, dar și elemente neavând nimic de a face cu Legiunea, ca Sandu Angelescu, din Timișoara, arestat pentru a fi

făcut parte dintr-o organizație regalistă și care este ales șef al Camerei 4 Spital. Ajunși acolo, cei cincisprezece studenți găsesc, instalați de câteva zile, spun ei, pe alți cincisprezece – de fapt, grupul lui Țurcanu –, care-i primesc ca pe niște frați. Celula este alcătuită dintr-un prici care merge de la un capăt la celălalt, doar într-un singur loc e un pat care i se dă lui Sandu Angelescu, ca șef al camerei. Timp de două săptămâni, fiecare din grupul Țurcanu se leagă în mod special de unul dintre noii deținuți. Țurcanu însuși îl alege pe Sandu Angelescu, un tânăr de o intransigență morală exemplară. Camaraderia este generală, nici o notă falsă, o totală identitate de vederi, o neștirbită opoziție față de regimul comunist. Într-o astfel de atmosferă, tinerii care n-au încă o școală a prudenței în închisoare își deschid repede sufletele și spun multe lucruri pe care reușiseră să le ascundă în timpul anchetei, își manifestă îngrijorarea pentru cei lăsați în libertate, analizează, împreună cu noii lor prieteni, precauțiile pe care cei din afară vor trebui să le ia pentru a nu fi, la rândul lor, arestați, își comunică gândurile cele mai intime. S-ar spune că această Cameră 4 Spital e un fel de laborator al rezistenței morale, al inflexibilei determinări.

Până în dimineața de 6 decembrie 1949, de Sfântul Niculae, când se deschide prologul experienței de la Pitești. În dimineața aceea, gardianul, după ce aduce mâncare, i se adresează șefului camerei, lui Sandu Angelescu:

— Ce-i, mă, cu puloverul ăsta verde? și aici faci pe legionarul?

Sandu Angelescu răspunde:

— N-am fost niciodată legionar și nici măcar n-am fost acuzat de a fi fost așa ceva. Sunt arestat ca membru al tineretului regalist și acesta este puloverul cu care am fost arestat.

Gardianul insistă:

— Scoți imediat puloverul!

Sandu Angelescu încearcă să parlamenteze. Începuse să fie frig. Căzuse chiar puțină ninsoare. Celulele, bineînțeles, nu erau încălzite. Dacă dădea puloverul, rămânea doar în cămașă. Insensibil la orice fel de argument, gardianul vociferează. Până la urmă, Sandu Angelescu cedează, scoate puloverul și i-l întinde. Iar în timp ce acesta trage, pe culoar, zăvorul, Sandu Angelescu îl înjură. În clipa aceea, Țurcanu, cel mai bun prieten al său din celulă, confidentul de două săptămâni de zile, mai mult decât un prieten, un frate, se repede asupra lui, îi trage o palmă – avea o palmă năprasnică și o carură fizică extraordinară – și țipă:

— Cum îndrăznești, banditule, să înjuri un gardian?

Stupoare în celulă. În secunda aceea de tăcere uimită, ca la un semnal, fiecare dintre reeducatorii lui Țurcanu se aruncă asupra prietenului cel mai bun de până atunci și se încinge o bătaie generală.

Pe celular, se auzeau vacarm, țipete, deodată un zgomot de geam spart. Un zăvor care se trage – mai precis un lanț de fier cum erau pe atunci la ușile celulelor. O tăcere de mormânt. Apoi, din nou, urlete îngrozitoare. Ce se întâmplă înăuntru? La un moment dat, cum cei nou-veniți păreau mai tari decât reeducatorii – cu excepția lui Țurcanu –, acesta își scoate bocancul și-l aruncă în geam. Atunci se deschid imediat ușile și intră vreo zece gardieni în frunte cu căpitanul Dumitrescu și cu locotenentul Marina. Căpitanul Dumitrescu țipă:

— Ce se întâmplă aici, mă? Unde vă treziți? Ce-i gălăgia asta? Cine-i șeful camerei?

Sandu Angelescu înaintează:

— Îmi dați voie să vă raportez, domnule comandant, stăteam în această cameră liniștiți, până ce un grup de deținuți, conduși de Țurcanu, pe care i-am găsit în această cameră acum două săptămâni, s-au năpustit asupra noastră și au început să ne lovească.

și căpitanul Dumitrescu, făcându-se că e furios:

— Așa? Care ești tu ăla de te cheamă Țurcanu? Ia să te văd și eu la față! Ce crezi tu, mă, că aici ești acasă, pe moșia lui tat-tu?

Iese din rând Țurcanu:

— Îmi dați voie să vă raportez, domnule comandant, noi suntem aici un grup de tineri reeducați care-am făcut o organizație, Organizația deținuților cu convingeri comuniste, O.D.C.C., și am propus acestor bandiți să renunțe la atitudinea și la activitățile lor criminale și să se alăture organizației noastre. Atunci, ei au sărit asupra noastră și au început să ne lovească. Iată adevărul, domnule comandant!

Bineînțeles, totul fusese aranjat dinainte. Nu numai la Ministerul de Interne, unde Țurcanu fusese dus de la Jilava, spre a discuta direct cu Nikolski, dar și, pentru stabilirea desfășurării primei operații, la Pitești. Țurcanu fusese chemat, cu o zi înainte, la o anchetă, de unde se întorsese foarte trist și simulase c-a fost bătut. În zadar încerca acum Angelescu să restabilească adevărul. Căpitanul Dumitrescu nu mai voia să audă de nimic.

— Ia ieșiți pe culoar, voi ăștia refractari reeducării! Dezbrăcați-vă la piele!

Deținuții, în pielea goală, au fost obligați să se întindă pe culoar direct pe ciment și, timp de peste o jumătate de oră, au fost bătuți, așa cum se toacă bucăți de carne, de către gardieni înarmați cu răngi de fier

și cu bâte. După care, trupurile lor însângerate au fost târâte înapoi în celulă și puse la dispoziția reeducatorilor care asistaseră la spectacol. Decalajul de forțe astfel obținut era zdrobitor. Reeducarea putea să înceapă.

*

Reeducarea avea patru faze. De-a lungul primeia, denumită *demascarea externă*, deținutul trebuia să-și arate lealitatea față de partid și de organizația O.D.C.C., spunând tot ce ascunsese la anchetele de la Securitate, denunțând toate legăturile pe care le păstra în afara închisorii, ca și complicitățile de care beneficiase. În cursul acestor demascări externe, ale căror rezultate erau înaintate Ministerului de Interne, s-a aflat mai mult decât în toate anchetele de până atunci de la Securitate. Declarațiile erau făcute mai întâi verbal, chiar sub schingiuire, apoi scrise pe o placă de săpun, verificate de cineva din comitetul de reeducare, deseori de Țurcanu însuși, în sfârșit trecute pe hârtie, semnate de declarant și trimise la Interne.

A doua fază, *demascarea internă*, dădea și ea rezultate excepționale pentru Securitate. Studentul schingiuit trebuia să-i demaște pe aceia care-l ajutaseră să reziste în interiorul închisorii: fie printre ceilalți deținuți (cei care-l îmbărbătaseră sau îl puseseră în gardă să fie prudent), fie din administrația închisorii: un anchetator mai bine-voitor, un milițian care-i făcuse vreo favoare în timpul executării pedepsei.

Primele două faze aduceau deci servicii directe, concrete Securității, îngăduindu-i să opereze o serie de arestări în afara închisorii și să elimine din administrația acesteia elementele mai blânde. Securitatea obținea astfel un supliment de anchetă, care n-ar fi putut niciodată fi dus la bun sfârșit prin metodele clasice de tortură. Celelalte două faze ale reeducării urmăreau un alt scop: anihilarea morală a deținutului, distrugerea personalității sale. Experimentul aparține, de data aceasta, patologiei mintale.

Astfel, se trece la faza a treia, *demascarea morală publică*, în cursul căreia deținutul e nevoit să calce în picioare tot ce are mai sfânt și, în primul rând, familia, pe Dumnezeu – dacă e credincios, soția sau iubita, prietenii, pe el însuși. Trecutul fiecăruia este analizat punct cu punct, pe temeiul lui trebuie inventată versiunea cea mai monstruoasă cu putință. Tatăl, spre pildă, trebuie să apară ca un escroc, un bandit, un șperțar. Cum printre deținuți se aflau mulți băieți de la țară – și deci și fii de preot –, aceștia din urmă sunt puși să descrie cu lux de amănunte

scenele erotice la care s-ar fi dedat tatăl lor, chiar în altar, să spunem, pe când pregătea cuminecătura. Iar mama e arătată ca o prostituată, deținutul fiind pus să inventeze, cât mai detaliat, scenele la care ar fi asistat chiar el. Despre el însuși, deținutul trebuie, în sfârșit, să închipuie cele mai rafinate perversități. Nimeni nu scapă până nu acoperă cu noroi, în public, izvoarele vii ale vieții lui, până ce din trecut n-a dispărut ultima fărâmă de care s-ar putea agăța apoi spre a-și reconstitui personalitatea. și numai atunci când dărâmarea îi apare lui Țurcanu ca definitivă, când deținutul este considerat demn de a intra în O.D.C.C., intervine a patra fază și ultima condiție pentru a răpune orice speranță a unei întoarceri înapoi: reeducatul e pus să conducă procesul de reeducare al celui mai bun prieten al său, schingiuindu-l cu mâinile lui și devenind, astfel, la rândul său, călău.

Tortura este cheia reușitei. De-a lungul tuturor acestor faze, confesiunile erau regulat întrerupte de torturi. Orice ai fi spus, oricât de multe infamii ai fi inventat, Țurcanu nu era niciodată mulțumit. De tortură, nu puteai scăpa. Era doar posibil, acuzându-te de cele mai mari mârșăvii, să scurtezi perioada schingiuirii. Au fost studenți torturați două luni de zile, alții, mai cooperanți, doar o săptămână. O singură excepție, poate nici ea absolută, de la această regulă: grupul O.D.C.C. cu care pornise Țurcanu la drum. Dar s-a întâmplat ca și unora dintre acești cincisprezece-douăzeci de colaboratori devotați Țurcanu să le reproșeze lipsa de vigilență, pactizarea cu cei în curs de reeducare și să-i treacă prin câteva zile de tortură. Pe măsura izbânzii sale, Țurcanu nu voia să împartă cu nimeni gloria de a fi inițiatorul experienței și arunca, din când în când, suspiciuni asupra celor care-l urmaseră dintru început, pentru a rămâne singurul nepătat, singurul puternic. De fapt, puterea lui era nelimitată și creștea pe măsură ce putea contempla răul săvârșit și neputința victimelor. Toți deținuții erau obligați să-i spună „domnule Țurcanu” și să i se adreseze cu dumneavoastră. El își păstra privilegiul de a le spune „mă”. În închisoarea de la Pitești, dispunea de puteri discreționare. Putea deschide ușa de la celulă și cere gardianului să i-l aducă „pe banditul cutare din camera cutare”. Avea evidența întregii închisori și cunoștea elementele cele mai refractare. Gardianul îi spunea tot „domnule Țurcanu” și îi răspundea respectuos. După câtva timp de la începutul experienței, Țurcanu își alcătuise echipe mici de reeducare, ce acționau în diferite celule, și el se plimba în inspecție. Cu cât creștea numărul reeducaților, cu atât Țurcanu se simțea mai tare și, pe măsură ce această putere creștea, înnebunea mai mult, schingiuia, dar și ucidea cu mâinile lui.

Tortura nu consta, bineînțeles, în bătăi. Bătăi au fost totdeauna la Securitate. și nu numai bătăi. Au fost puși oameni la rotativă, li s-au răsucit mâinile, au fost bătuți la tălpi, până când nu mai puteau pune piciorul pe pământ, dar toți cei care au trecut prin aceste chinuri spun că erau floare la ureche pe lângă cele imaginate de Țurcanu. În primul rând, pentru că în cursul reeducării trăiai în celulă cu anchetatorul, care nu-ți dădea o clipă răgaz. Noaptea puteai dormi, e drept, dar numai pe spate, complet gol, cu mâinile întinse deasupra păturii. Iar dacă, prin somn, făceai o mișcare sau încercai să te întorci pe o parte, erai lovit direct în cap cu bâta de un reeducator care făcea de planton.

Una dintre torturile cele mai obișnuite – aparent simplă, în fapt buimăcitoare – era așa-zisa „intrare și ieșire din șerpărie în zece secunde”. Pentru cititorii care nu cunosc limbajul închisorilor, să reamintim, mai întâi, ce sunt „șerpăria” și „broscăria”. Într-o celulă din cele mari se aflau de obicei două priciuri (adică două paturi de lemn mergând de la un perete la altul și pe care oamenii dorm ca sardelele). Cel mai adesea priciurile aveau două niveluri – parter și etaj – și erau simetrice, deci era ca și cum ar fi fost patru priciuri într-o cameră. Cum camerele erau, în general, supraaglomerate, unii deținuți intrau sub prici și dormeau direct pe ciment. De aici, termenul „șerpărie”: te strecurai sub prici ca un șarpe și acolo nu puteai sta decât întins. În spațiile dintre priciuri, era broscăria. Acolo, oamenii stăteau ca broaștele, înghesuiți pe ciment, și totuși mai bine ca în șerpărie, neavând deasupra capului un prici care să-i împiedice să facă vreo mișcare. Un om proaspăt sosit într-o astfel de cameră ticsită și care nu găsea nici un loc intra mai întâi în șerpărie, trecea, când putea, la broscărie și numai apoi ajungea, într-o bună zi, pe prici. În ce consta „intrarea și ieșirea de la șerpărie în zece secunde”? Te aruncai pe burtă și, în zece secunde, trebuia să fi și ieșit de acolo și să te prezinți în poziție de drepți în fața lui Țurcanu. Apoi, din nou în șerpărie și din nou în fața lui Țurcanu, tot în zece secunde, de vreo sută de ori. Când ieșeai de sub șerpărie, erai bătut până la sânge cu obiecte metalice sau cu cureaua. și iar trebuia să pătrunzi în șerpărie, de data asta în cinci secunde, deoarece timpul se scurta pe măsură ce deținutul obosea. Au fost perioade când „intrarea și ieșirea din șerpărie”, cu torturile intercalate, durau în mod neîntrerupt câte șase ore în șir. Dacă vreunul cădea și-și pierdea cunoștința, se arunca peste el o găleată cu apă și, imediat ce-și revenea, operația reîncepea. Unul dintre primii reeducatori din grupul lui Țurcanu, Nuți Pătrășcanu, era acela care, atunci când un tânăr cădea într-o astfel de comă, îi lua pulsul, pentru a vedea dacă e sau nu în primejdie de moarte, și comanda

reluarea operației.

Dar, chiar dacă era cea mai epuizantă, „intrarea și ieșirea din șerpărie” nu era și cea mai groaznică dintre torturi. A fost practicată toată gama – posibilă și imposibilă – a torturilor: diferite părți ale corpului erau arse cu țigara, au fost deținuți cărora li s-au necrozat fesele și le-au căzut cum cade carnea de pe leproși. Alții au fost obligați să mănânce o gamelă de fecale și, după ce o vomau, li se înfunda voma în gât.

Imaginația delirantă a lui Țurcanu se dezlănțuia mai ales atunci când avea de-a face cu studenți care credeau în Dumnezeu și se străduiau să nu se renege. Astfel, unii erau „botezați” în fiecare dimineață: scufundați cu capul în hârdăul cu urină și materii fecale, în timp ce ceilalți din jur psalmodiau formula botezului. Acesta dura până ce apa făcea bulbuci. Când deținutul recalcitrant era pe punctul de a se îneca, era scos, i se dădea un scurt răgaz să respire, apoi era scufundat din nou. Unul dintre acești „botezați”, căruia i se aplicase sistematic tortura, ajunsese la un automatism care l-a ținut vreo două luni de zile: mergea în fiecare dimineață și-și băga singur capul în hârdău, spre hazul reeducatorilor.

Cât despre studenții în teologie, ei erau obligați de Țurcanu să oficieze în slujbele negre pe care le regiza mai ales în săptămâna Paștelui și-n noaptea Învierii. Unii făceau pe țârcovnicii, alții pe preoții. Textul liturghiei lui Țurcanu era, bineînțeles, pornografic, parafrazând, în modul demonic, textul original. Preasfânta Născătoare de Dumnezeu era numită „marea curvă”, Isus – „idiotul care a murit pe cruce”. Studentul în teologie căruia îi revenea rolul preotului era dezbrăcat în pielea goală, apoi acoperit cu un cearceaf mânjit cu fecale, de gât i se atârna un falus făcut din D.D.T., pâine și săpun. În noaptea Învierii din 1950, deținuții în fază de reeducare de la Pitești au fost obligați să treacă prin fața unui atare „preot”, să sărute falusul și să spună „Hristos a înviat”. Țurcanu observa mimica fiecăruia și, dacă unul dintre cei care se declaraseră reeducați, care-și denunțaseră toți prietenii și cunoscuții, care descriseseră cum se culcaseră cu mamele lor sau cum își violaseră surorile, avea acum totuși o clipă de ezitare, dacă se simțea că are o strângere de inimă în acest moment al blasfemiei, atunci izbucnea:

— Ah, banditule, vasăzică ți se pare că profanezi, mai sunt în tine rămășițe din educația ta mârșavă! Ia să treci din nou prin toate fazele. Ceea ce te-a făcut să tremuri acum te-a împiedicat să faci și demascarea internă și demascarea externă cum ar fi trebuit. Vei relua de la capăt întreaga reeducare.

*

De ce studenții de la Pitești nu se sinucideau decât să suporte acest infern cotidian care ducea, în orice caz, la distrugerea lor psihică, la anularea statutului lor de oameni? Răspunsul e simplu: nu se sinucideau pentru că n-aveau cum. În celulă, nu dispuneau de nici un obiect metalic. De nici un cuțit, de nici o furculiță. Mâncarea din gamelă erau obligați s-o apuce cu gura, ca porcii în troacă. Lingurile, tacâmurile deveneau o favoare acordată numai reeducaților transformați în torționari. Evident că acest mod de a se alimenta nu reprezenta doar o precauție împotriva sinuciderilor, ci făcea parte din sistemul de degradare generală. Dumitru Bacu dă următoarele detalii în cartea sa despre Pitești: „Studenții erau obligați să mănânce «porcește», adică servindu-se numai de gură. Studentul trebuia să se așeze în genunchi, cu mâinile la spate, sau direct pe brânci, dacă acesta era ordinul șefului de reeducare. Din poziția aceasta trebuia să soarbă lichidul fierbinte din gamela pusă în fața lui. «Bandiții» nu aveau voie să spele gamela după ce consumau conținutul. Curățatul se făcea cu limba, pentru că apa dată în celulă era consumată numai de cei care erau deja reeducați. […] Se aducea de pe coridor de către plantoane în ciubere de lemn sau în alte vase, evitându-se bineînțeles orice vas casabil care ar fi putut da cuiva un mijloc de sinucidere.”

Că astfel de metode urmăreau înainte de toate umilirea victimei ne mai dă o dovadă – dacă ar mai fi nevoie – tot Dumitru Bacu, semnalizând cazul unui student în teologie (desemnat de inițialele A.O.), obligat să-și facă nevoile în gamelă și să primească mâncarea în ea, fără a avea voie s-o curețe în prealabil altfel decât tot cu limba.

Încercări de sinucidere au fost totuși, și nenumărate. Unii au încercat să-și sfâșie arterele cu dinții, alții să-și strivească capul de perete. În zadar. Erau, în general, surprinși la timp de reeducatorii însărcinați cu supravegherea lor permanentă.

Tot Dumitru Bacu dă cazul studentului N.V. de la Facultatea de Teologie din Timișoara, care, după ce a încercat să-și taie venele și n-a reușit, a profitat de clipa în care s-a adus un hârdău fierbinte cu supă de fasole din care ieșeau aburi și a sărit de pe priciul de la etaj cu capul direct în hârdău. Spera să aibă arsuri de gradul I. N-au fost decât de gradul III și, ca pedeapsă, a fost snopit în bătăi până și-a scuipat plămânii.

Un alt student (C.S.), de la Facultatea de Drept din Cluj, a mâncat, pentru a-și pune capăt zilelor, o jumătate de kilogram de săpun.

Dar, deși săpunul era făcut din reziduuri de petrol, n-a avut nimic.

A existat totuși un student care a reușit să se sinucidă. O dată la două săptămâni, nu din considerente de umanitate, ci ca să nu se declare vreo molimă în închisoare, deținuții de la Pitești erau duși la baia care se afla la etajul V. Studentul șerban Gheorghe, de la Murfatlar, arestat la București în 1948, s-a aruncat prin golul din spirala scării și a murit pe loc. Când a venit iar rândul la baie, peste alte două săptămâni, o plasă fusese întinsă între etaje. Sinuciderea devenea cu neputință și, de fapt, de-atunci încolo nu se mai știe de vreun student care să fi izbutit să-și pună capăt zilelor la Pitești.

*

Dacă sinuciderile erau excluse, de ucis, în schimb, se ucidea la Pitești. Cel mai adesea, Țurcanu era cel care ucidea cu mâna lui, prin torturi neîndurătoare.

Victima lui privilegiată a fost Bogdanovici, pe care-l considera responsabil de arestarea sa și pe care s-a răzbunat însutit. În Camera 4 Spital, Țurcanu s-a „ocupat” special de Bogdanovici, căruia i-a rezervat cele mai terifiante schingiuiri. I-a zdrobit dinții, unul câte unul (când a murit, nu mai avea nici unul). Timp de trei zile, fără întrerupere, a jucat pe pântecele și pe pieptul lui, auzind cum îi trosnesc și i se rup oasele. Victima avea o rezistență nemaipomenită. Numai după vreo sută de hemoragii interne a fost dus la infirmeria închisorii în comă, cu pancreasul rupt și cu intestinul perforat. A mai trăit încă două săptămâni și s-a stins în Joia Mare 1950, spunând că se bucură că moare, că suferințele sale au reprezentat o dreaptă ispășire a păcatului de a fi acceptat să stea de vorbă cu comuniștii și să încerce punerea în aplicare a primului plan de reeducare prin citirea de texte marxiste la închisoarea din Suceava. Bogdanovici n-a apucat să fie reeducat, să intre în O.D.C.C., să devină torționarul altora. Setea de răzbunare a lui Țurcanu i-a curmat zilele mai înainte.

Aceeași răzbunare o proiecta de altminteri asupra celorlalți legionari, neiertându-le de a fi fost la originea arestării sale. Unuia dintre ei i-a spus odată aproximativ aceste vorbe: „Dacă v-am fi spus: care dintre voi vrea să moară, s-ar fi găsit destui nebuni cu educația voastră exaltată care ar fi răspuns: «moartea, numai moartea legionară» și am fi dat naștere altor Nicadori, altor decemviri, cum au făcut partidele istorice când v-au ucis. Noi facem altceva, noi facem mai bine: vă ucidem moral, să vă fie scârbă de voi înșivă, să nu mai puteți

aștepta nimic, să nu mai puteți dori biruința legionară. Cine dintre voi să dorească așa ceva? Pop Cornel? Mai poate el dori biruința legionară? Ca să vină legionarii din străinătate și să-i spună «trădătorule»? Nu cântați voi c-avem doar gloanțe pentru trădători? Acum, nu mai sunteți decât niște epave. Iată ce au reușit. Ceea ce idioții de liberali și de țărăniști n-au putut. Dimpotrivă, ei au făcut din voi niște martiri. Ia pășește tu acum «pe culmi de veac». Să-ți văd pasul legionar. După ce-ai trecut prin reeducare, e imposibil să mai pășești cu mândrie. Nu mai poți avea decât un mers umil, un mers care cere iertare."

Pop Cornel fusese dintre tinerii cei mai curajoși. Organizase fuga în străinătate a vreo douăzeci și cinci de persoane, refuzând să plece și el. În camera 4 Spital, rezistase multă vreme la reeducare. După șase săptămâni de tortură, nu mai era decât o masă de carne tumefiată, în care nu i se mai puteau distinge nasul, ochii, gura. Dumitru Bacu îl întâlnește mai târziu în închisoarea Gherla, mergând la baie, și-i vede pe spate niște urme ciudate, un fel de brazde verticale de-a lungul spatelui, iar în loc de fese, niște scobituri. Erau urmele chinurilor de la Pitești. Prăbușirea lui Cornel Pop a fost spectaculară. Devenise unul dintre cei mai temuți torționari. A fost executat ca reeducator.

Altul, dintre cei mai schingiuiți de Țurcanu – și probabil din aceleași motive –, a fost Costache Oprișan, șeful „frățiilor de cruce" pe întreaga țară. Fost student în filozofie la Cluj, mai vârstnic (fusese în Germania, unde-l audiase pe Heidegger), Oprișan fusese apreciat de Lucian Blaga și de D.D. Roșca, care, deși nu-l avuseseră student decât un an, îl consideraseră ca pe unul dintre elementele cele mai dotate. A trecut de mai multe ori prin toate fazele reeducării, de fiecare dată Țurcanu declarându-l nesincer. În camera 4 Spital, se mai puteau vedea până în 1952 urmele sângelui său, iar Țurcanu, chinuindu-l odată pe un tânăr din „frățiile de cruce", îi spusese chiar:

— Vreau să-ți țâșnească sângele până-n tavan, să facă acolo uniunea mistică cu sângele lui Oprișan.

Bolnav de oftică, Oprișan a fost scos din sala bolnavilor și dus într-o celulă de temniță grea, unde a fost pus să-l bată cu mâna lui pe un frate de cruce care-l adora și-l considera ca pe un fel de zeu. Oprișan nu mai avea decât treizeci și șapte de kilograme când a murit la Spitalul închisorii Văcărești, în 1957, de tuberculoza contractată atunci.

Dar iarăși nu trebuie să se creadă că torturile și uciderea erau rezervate legionarilor, că aveau drept scop doar exterminarea unei mișcări politice. Unul dintre cei mai groaznic chinuiți a fost, de pildă, Sandu Angelescu, arestat ca regalist și prin care Țurcanu și-a și început

experiența.

De fapt, Țurcanu se slujea de cel mai mic prilej pentru a pune în cauză sinceritatea celui care trecea prin reeducare și pentru a-l tortura din nou. Astfel, unul dintre cei mai inteligenți studenți de la Facultatea de filozofie din București, Huică, după ce a rezistat cât a putut, și-a dat seama că nu e nimic de făcut și a trecut prin toate fazele reeducării. Deși sub tortură, nu-și pierduse probabil simțul umorului. Ajuns la demascarea morală și în ciuda faptului că inventase tot felul de monstruozități, Țurcanu îl schingiuia mereu. Atunci, dintr-odată, ca iluminat, a strigat:

— Domnule Țurcanu, sunt un criminal, un bandit, n-am mărturisit lucrurile cele mai groaznice: am regulat capre, gâște, curci, rațe… și enumerarea de animale nu se mai termina. Drept pedeapsă, Țurcanu l-a pus să treacă din nou prin toate fazele reeducării, să ia totul de la început.

Această izbucnire a lui Huică l-a costat alte patru săptămâni de torturi. Nu se știe ce s-a mai ales din el.

Se știe, în schimb, că în cursul reeducării au pierit cel puțin cincisprezece studenți, dintre care:

Nedelcu a murit în postura de crucificat, schingiuit de Țurcanu, care, constatând moartea, a bătut în ușă și a spus gardianului împingând hoitul cu bocancul: „Ia-l pe banditul ăsta: i-a cedat inima.”

Gafencu, de la Iași, torturat cu patimă sporită din pricina „misticismului” său.

Cantemir, de la Facultatea de chimie din Iași, care refuza cu îndărătnicie să-și denunțe prietenii.

Paul Limberea din Pitești și Gheorghescu, care au murit în cursul „demascării externe”.

*

Să ne mai mirăm că, în astfel de condiții, reeducații au devenit, la rândul lor, reeducatori, adică schingiuitori? și deseori cu atât mai cruzi cu cât fuseseră înainte mai rezistenți? Am văzut cazul atât de clar, în tragismul lui, al lui Cornel Pop.

Un alt schingiuitor, dintre cei mai temuți, era Paul Caravia, student în filozofie de la București, unul dintre reeducatorii notorii de la Gherla, care nu și-a mai putut reveni nici după ce totul s-a terminat și a continuat și în afara închisorii meseria de informator. Asumându-și până la capăt noua și inumana sa condiție, Caravia a avut, odată eliberat

din închisoare, timpul să organizeze cu vreo douăzeci de oameni un grup de opoziție, să-i toarne pe toți, să intre cu ei în pușcărie pentru ca el să fie eliberat după șase luni și ceilalți să rămână până la amnistia generală. Acum câțiva ani, Paul Caravia era cercetător în probleme de istorie a artelor și bibliotecar al Institutului de Arhitectură. Nu știm dacă mai este și azi.

Alt caz, mult mai complicat: studentul la medicină Gheorghe Calciu. Depinde când l-ai cunoscut: înainte de reeducare, după propria sa reeducare, sau după ce întreaga operație a luat sfârșit. Înainte de Pitești, Calciu fusese printre cei mai intransigenți, după reeducare, dintre torționarii cei mai înrăiți, după sfârșitul experienței, în clipa când se înscena procesul cu țapi ispășitori, redevine vechiul om, curajos și leal. Calciu n-a putut să fie judecat în lotul lui Țurcanu, deoarece a anunțat că nu va răspunde la nici o întrebare până când nu va fi adus ca martor la proces adevăratul inițiator al experienței, generalul Nikolski.

Dumitru Bacu l-a văzut la Gherla în propria sa celulă: „Dintre reeducații din celulă, cel mai periculos pe vremea aceea era un fost student în medicină, Gheorghe Calciu, poreclit «eminența cenușie» a directorului Goiciu; Calciu era unul dintre cei mai devotați informatori pe care i-a dat reeducarea și care i-a luat oarecum locul lui Țurcanu."

Dar tot Dumitru Bacu adăuga câteva pagini mai departe: „A fost ridicat de la gherla și dus la Ministerul de Interne pentru anchetă. La plecare, era încă reeducat convins. Nu știu cât a rămas așa, dar peste exact doi ani am avut ocazia într-adevăr unică să aflu direct de la el despre trecerea lui prin minister și despre ceea ce i se pregătea. În 1956, într-o celulă din arestul principal al ministerului de pe Calea Victoriei, mai exact în celula care se găsește în fața camerei ofițerului de serviciu sau «șeful arestului», cum i se mai spune, am găsit, tras cu acul în semne Morse, următoarea frază care m-a înfiorat: «Calciu Gheorghe am fost adus aici pentru ca să fiu omorât, nu sunt vinovat.»"

N-a fost condamnat la moarte (sau i s-a comutat) și a fost trimis după procesul său – separat de al lui Țurcanu și al lotului său – la secția de exterminare de la Jilava, faimoasa cameră 53, unde a dovedit că se schimbase integral. S-a purtat, aveau să spună apoi colegii săi de celulă, ca un sfânt cu ei, mergând până la sacrificiu. În cursul unei epidemii de dizenterie, și-a tăiat venele, pentru a da celor bolnavi să bea sânge. Când a ieșit din închisoare, era profund religios, s-a înscris la teologie și a ajuns profesor la Seminarul Teologic. Predicile pe care le ținea erau ascultate nu numai de studenții săi, ci și de studenți de la științele exacte. În 1977, a fost dat afară din postul său de profesor,

supravegheat, amenințat, șantajat ca să se liniștească. Nu s-a liniștit. Ajutat de un grup de credincioși ce se reuniseră pentru a-l apăra și a scrie Patriarhului, Calciu n-a cedat. A fost din nou arestat la 10 martie 1979, condamnat la zece ani închisoare, comutați în șapte ani și jumătate, și supus unui regim de exterminare în închisoarea de la Aiud[6].

Că și-au revenit, plătind până la martiraj o vină ce nu fusese a lor, așa cum a făcut-o părintele Calciu, sau că nu și-au mai putut niciodată recompune vechea personalitate, fie ajungând pe pragul nebuniei, fie vegetând apatic, fie încăpățânându-se în rău, ca Paul Caravia, oricare dintre schingiuiții-schingiuitori, dintre reeducații-reeducatori, dintre victimele-călăi ar fi putut repeta fraza scrisă în Morse de Calciu pe un zid de închisoare: „*nu sunt vinovat*”. Toți, în afară de majoritatea celor ce constituiseră primul grup din jurul lui Țurcanu. Ca să nu mai vorbim de autoritățile comuniste, la toate nivelurile, cărora le incumbă toată răspunderea „reeducării”.

*

Se produsese, de fapt, la Pitești, o mutație a psihisului omenesc. Se născuse un nou tip uman – dacă se mai putea numi astfel –, care va deveni o enigmă și o teroare pentru deținuții din închisorile alese pentru extinderea experienței. Deoarece „insula” Pitești era menită să devină „arhipelagul” Pitești.

Până la sfârșitul lui 1950, când Țurcanu lipsește o săptămână de la Pitești – e dus la București să discute cu Nikolski modalitățile operației –, nimeni în afara „insulei” terorii absolute care era Piteștiul nu știa ce se petrecuse acolo. Dar, odată cu răspândirea studenților reeducați la Canal, la Gherla, la Târgu-Ocna, la Ocnele Mari, zvonurile încep să circule din închisoare în închisoare despre apariția acestei spețe noi. Nimeni nu înțelegea cum s-a putut ivi, dar toată lumea se temea de ea.

Dumitru Bacu povestește cum, în 1951 mai întâi, apoi în 1952, deținuți veniți de la Canal în închisoarea în care se afla șoptesc, avertizează: „Feriți-vă de studenți ca de Satana! […] chiar dacă se prezintă sub masca prieteniei. Au făcut prea mult rău și unii continuă să mai facă.”

Dumitru Bacu se miră, se revoltă: „De ce vorbește toată lumea așa de studenți? Ce s-a petrecut cu ei ca să devină atât de răi? Doar știi că altfel au fost înainte.”

și interlocutorul său îi răspunde: „ Nu știu și nici nu vreau să știu

ce a fost cu ei. Îți spun doar că mușcă rău. Pe furiș. Ferește-te…”

Avertizat, o dată, de două ori, de trei ori, Dumitru Bacu tot nu înțelege, după cum, multă vreme, nimeni n-a izbutit să priceapă ce se întâmplase.

„Întreaga studențime era pusă în cauză […]. și totuși, oamenii aceștia nu puteau să mintă. Pentru că vorbeau de propria lor persoană, de propria lor suferință. […] Studenții bat, denunță, sunt informatorii ofițerilor politici, măresc normele, îi chinuiesc pe cei care nu le pot îndeplini…”

Dar, într-o zi, la Gherla, îl avertizează chiar un student: „Să vă feriți de mine! Eu sunt student. și asta trebuie să vă spună mult. Să vă feriți nu numai de mine, ci de toți studenții. Mai ales de cei care vă sunt prieteni.”

Mai mult nu putea să spună nici un reeducat. Singurul care încercase s-o facă, la Gherla, fusese prins și pedepsit în așa fel, încât nimeni să nu-l mai imite.

Tot Dumitru Bacu povestește: „Printre studenții sosiți de la Pitești și scoși la muncă în fabrică, se afla și unul originar din Ploiești, Rodaș. La ieșirea din atelier, a întâlnit foști prieteni de activitate, oameni în care avea încredere oarbă. Profitând de o mică clipă de libertate, i-a mărturisit unuia dintre ei toată drama Piteștiului, în cuvinte simple și încercând să-l facă să priceapă cât mai repede. Nu avea prea mult timp. Prietenul l-a ascultat cu atenție, apoi, surprins de cele auzite, a încercat să verifice autenticitatea întrebându-l… pe un alt student, în care avea aceeași încredere! Mai degrabă cerea de la acesta infirmarea spuselor, pentru că de crezut nu putea crede! și într-adevăr, studentul l-a liniștit. «Rodaș este informatorul securității și cele spuse fac parte dintr-un program vast, pus la cale de comuniști pentru compromiterea studenților.» Muncitorul a plecat liniștit să se culce. I se luase o piatră grea de pe inimă. Studentul a plecat imediat să-i raporteze lui Țurcanu. I se luase și lui o piatră de pe inimă pentru că se pare că el era însărcinat să-l supravegheze pe Rodaș. Simplă coincidență! Muncitorul a spus și altor prieteni să se ferească de Rodaș. Dar acesta nu a mai avut prilejul să se ducă în atelier. A doua zi, într-o celulă de la etajul trei a apărut Țurcanu. A ordonat tuturor studenților să se întoarcă cu fața la perete. Apoi, a făcut pe cineva să intre în celulă. A ordonat din nou studenților să revină cu fața spre ușă. Cineva stătea lângă el, dar nu se putea ști cine, pentru că avea capul acoperit cu un sac.”

Când e smuls sacul de pe capul deținutului, nimeni nu-l poate identifica:

„Obrazul întreg era numai o rană tumefiată, vânătă. Pete mari de sânge acopereau întregul chip, prelungindu-se în jos pe haine. Omul se clătina pe picioare, abia ținându-se drept. Tremura din tot corpul ca apucat de friguri.”

și atunci Țurcanu spune: „Rodaș a vorbit. […] Eu am urechi peste tot. […] Este primul caz, altul nu va mai putea fi adus în fața voastră, pentru că nu va mai trăi.”

Scena a fost repetată în toate celulele cu studenți. Era încă o metodă inventată de Țurcanu și bine pusă la punct la Pitești. Se numea „asistarea la spectacol”. Țurcanu observase că, pentru cei ce trecuseră prin chinuri, faptul de a asista la schingiuirea altora era deseori mai insuportabil decât a suporta ei înșiși, terorizați și de perspectiva de a putea deveni, la cel mai mic capriciu al reeducatorului, din spectator, actor. Era deci normal, din punctul lui de vedere, ca „asistarea la spectacol” să fie inclusă între metodele de reeducare.

*

Să ne întoarcem la Pitești, unde se pregătește extinderea reeducării. Colonelul Zeller (același care, după dizgrația Anei Pauker și a lui Teohari Georgescu, își va trage un glonț în cap într-un cimitir) selecționează studenții ce aveau să fie trimiși la Canal, la brigăzile 13 și 14 din colonia Peninsula. Un alt grup de treizeci-patruzeci de reeducați este expediat la Gherla, pentru a experimenta metodele reeducării și la oamenii în vârstă. Alții sunt expediați la închisoarea de la Ocnele Mari. În sfârșit, tuberculoșii au fost transferați la închisoarea-sanatoriu Târgu-Ocna, sub direcția unui veteran al demascărilor, Nuți Pătrășcanu, student în medicină.

și, pentru că avem pentru prima oară prilejul să constatăm un eșec al reeducării, să nu începem prin Canal, sau prin Gherla, unde experiența a reușit, la început, tot atât de bine ca la Pitești, ci să ne oprim mai întâi la cele două cazuri de oprire forțată a demascărilor.

Primul s-a produs tocmai la închisoarea de tuberculoși de la Târgu-Ocna. Dat fiind că aici se aflau doar bolnavi în ultimul grad sau infirmi, nu s-a putut recurge la tortura neîntreruptă – piatră de temelie a experienței. Ea a fost înlocuită prin camera neagră – fără aer – și, mai ales, prin șantajul cu medicamentele care nu puteau fi obținute decât dacă te supuneai și-ți făceai demascarea. Dumitru Bacu povestește cum greva foamei s-a declanșat în jurul unui student de la Facultatea de Drept de la București, Virgil Ionescu, care trecuse parțial prin

demascări la Pitești și, nemaisuportând repetarea lor, a încercat să se sinucidă, tăindu-și venele cu o lamă. Ceilalți studenți au declarat că încep greva foamei și că n-o vor întrerupe până nu va veni procurorul să pună capăt demascărilor. Într-o duminică dimineața, când pe terenul de sport din preajma închisorii se disputa un meci de fotbal, studenții, îngrămădiți la ferestre, au început să țipe, cerând ajutor. știrea s-a răspândit în oraș și a fost anunțat procurorul tribunalului din Bacău. Probabil din inițiativă proprie, comandantul Securității locale a ordonat o anchetă. Nici un reeducator n-a fost pedepsit, dimpotrivă, cei de la Pitești au domnit mai departe peste închisoare, dar demascările au fost întrerupte.

Tot Dumitru Bacu dă amănunte despre ratarea experienței în închisoarea de la Ocnele Mari. Nici aici izolarea nu putea fi atât de deplină ca la Pitești. Deținuții munceau într-un atelier de mobilă și, pe lângă politici, se aflau și deținuți de drept comun. Reeducatorii veniți de la Pitești le-au luat locul în muncile de pe coridor ce le îngăduiau să controleze viața închisorii și să-și aleagă mai lesne primele victime. Zece la început, izolate în celulele mici dintr-o aripă a închisorii, la nord. Printre ele: Atanase Papanace, avocatul Mateiaș din Făgăraș, avocatul Nicolae Mătușu, fost secretar al partidului țărănesc din Grecia, refugiat în România în timpul războiului, muncitorul Gheorghe Caranica, deținut încă de pe vremea lui Antonescu. Fuseseră aleși, în general, oameni mai în vârstă, care se presupunea că nu vor opune o mare rezistență. Dar nu numai c-au fost mai tari decât mulți tineri, ci au găsit și mijlocul de a comunica celorlalți deținuți ce se întâmplă. În numele tuturor, personalități mai de vază printre cei închiși, profesorul Manoilescu, fost ministru, Solomon, Gheorghe Pop, Petre Țuțea, Vojen etc. … au amenințat cu sinuciderea în masă dacă nu încetează schingiuirile. Cum legăturile cu exteriorul erau asigurate fie prin deținuții de drept comun, care îi detestau pe reeducatorii ce le răpiseră muncile de pe coridor, fie prin vizite la vorbitor, riscul divulgării era prea mare. Demascările au fost deci, și de data aceasta, oprite.

*

A avertiza direcția închisorii era prima reacție a deținuților care nu pricepuseră că reeducarea se desfășoară după un plan bine pus la punct direct de Ministerul de Interne de la București. Numai că nu toți cei care au îndrăznit să atragă atenția administrației s-au bucurat de același succes ca la Ocnele Mari sau Târgu-Ocna.

Să luăm un caz la Gherla, așa cum e relatat tot de Dumitru Bacu:

„Primul care a încercat să avertizeze administrația a fost un muncitor macedonean din Banat, condamnat la zece ani temniță grea, mi se pare. În plină demascare, celula a fost vizitată de un director de la Ministerul de Interne. Cel venit în inspecție se pare că era însuși Nikolski, însărcinat cu direcția generală a anchetelor din toată țara. […] Din grupul aliniat, în poziție de drepți, pe când nimeni nu se aștepta, pentru că avertismentul fusese dat numai cu puțin înainte, muncitorul se desprinde și cere să raporteze."

Muncitorul cu inițialele E.O. descrie chinurile suferite în demascare.

„Directorul Gheorghiu, care asista la scenă, a simulat atât de perfect surprinderea, încât înșiși cei chinuiți puteau să creadă că nu știe nimic. I-a spus inspectorului că nu a auzit despre aceste schingiuiri, că lui nu i s-a raportat niciodată nimic, că va cerceta să vadă ce este adevărat și că va lua măsurile cuvenite pentru îndreptare, dacă va constata că cele spuse sunt adevărate, măcar în parte. […] Anchetă nu s-a făcut, nici măsuri nu s-au luat. Măsurile le-a luat în schimb Țurcanu: au constat în smulgerea unghiilor de la picioare cu cleștele […] într-una dintre celulele mici în care E.O. a fost izolat după raport. Când l-am întâlnit pe E.O., în 1954, se hrănea cu cartofi și pâine pentru că din celulă a ieșit cu ficatul distrus pentru totdeauna."

Nu știm dacă generalul Nikolski s-a deplasat în persoană la Gherla pentru o inspecție. Dacă așa s-a întâmplat, cum putea să ghicească bietul E.O. că cere ajutor tocmai inițiatorului schingiuirilor de care se plângea?

La Gherla, de altminteri, amestecul mai-marilor închisorii în reeducare a fost direct, nu ca la Pitești, unde Dumitrescu și Marina se mulțumeau să contemple scenele de tortură prin vizetă. Aici, căpitanul de Securitate Gheorghiu, ca și ofițerul politic Avădanei, amândoi de o cruzime proverbială, și până și medicul închisorii, Bărbosu, ar fi luat parte la demascări. Tradiția a fost urmată și după încheierea reeducării, când locul lui Gheorghiu a fost luat de vestitul Goiciu, care se spune că-l depășea în ferocitate și pe Maromet de la Jilava.

Dar să nu anticipăm. Oroarea are treptele ei și pe cea de sus stă, incontestabil, reeducarea. De la Pitești pleacă deci spre Gherla o echipă de treizeci-patruzeci de reeducați, dintre cei cu o reputație de cruzime bine stabilită ca Livinski, Mărtinuș, Paul Caravia cu adjunctul său Danil Dumitreasa, Cornel Pop, Morărescu, Măgirescu. Popa Țanu, adjunctul lui Țurcanu, are direcția operațiilor.

Mic de statură, cu o privire blândă, inteligent, nu prea cultivat, Popa Țanu se dovedește la Gherla un demn urmaș al lui Țurcanu. Mai mult chiar, se obișnuiește atât de bine să domnească asupra tuturor, încât, atunci când, în 1951, autoritățile decid transformarea închisorii Pitești în loc de detențiune pentru cetățeni străini și Țurcanu sosește cu restul echipei sale la Gherla, Popa Țanu nu se arată dispus să i se subordoneze din nou. De unde o rivalitate cruntă între cele două grupuri, echipele de torționari străduindu-se să aibă în palmares cât mai mulți morți și schingiuiți.

Lui Popa Țanu i se pun la dispoziție celulele cele mai izolate, 96, 97, 98, camera 101, dar, mai ales, camera 99 de la etajul trei.

Față de Pitești, două inovații sunt de semnalat la Gherla. Mai întâi, reeducarea este aplicată și oamenilor în vârstă. Apoi, accentul nu mai este pus asupra demascării „interne” și „externe” prin care Ministerul de Interne obținea un supliment de anchetă. Prin 1951, completarea dosarului devenise mai puțin importantă, iar noua Securitate, dezbărată de elementele din vechea poliție, își pusese la punct metodele, devenise cu totul „operativă”.

La Gherla, se va tortura de dragul torturii, fără a se mai urmări un scop practic. Dumitru Bacu, care a fost și el deținut la Gherla, ajunge, după încheierea reeducării, la următoarea concluzie:

„Aici s-a bătut numai de dragul de a se bate. S-a bătut fără scop. Muncitori și studenți, elevi, intelectuali sau analfabeți au fost chinuiți de-a valma, chiar când nu mai aveau nimic de spus, chiar când spuseseră mai mult decât făcuseră.”

Să alegem doar câteva cazuri. La Gherla, a fost ucis în chinuri fruntașul socialist Flueraș. Asupra torționarilor săi stăruie două versiuni. După unii, ar fi fost ucis de Juberian – student la Facultatea de filozofie din Cluj, după alții, printre care D. Bacu, Juberian n-ar fi făcut decât să asiste în timp ce Flueraș era bătut cu saci de nisip, până la moarte, de Ludovic Rek, unul dintre reeducatorii temuți de la Gherla, fost secretar al tineretului comunist din Ardeal, arestat apoi ca agent al Siguranței. L-ar fi chinuit pe Flueraș, care avea aproape șaptezeci de ani, într-o celulă de la parterul închisorii din Gherla, ajutat de Henteș.

Dacă numele torționarului lui Flueraș este controversat, în schimb nu există îndoială că Livinski s-a „ocupat” personal de Aurelian Pană, fostul ministru antonescian al agriculturii. Aurelian Pană, care fusese foarte gras, devenise aproape distrofic în închisoare și-i atârnau mai multe rânduri de piei. Livinski îl obliga să se dezbrace și-l întreba:

— Spune, mă Pană, din ce-ai făcut tu burțile ălea care atârnă?

Livinski stabilise și răspunsul. Aurelian Pană era obligat să spună de zece, douăzeci, treizeci de ori, ca un automat:

— Să trăiți, domnule Livinski, aceste burți care atârnă le-am făcut din sudoarea și sângele poporului.

Aurelian Pană a murit sub torturi.

Un alt caz pe care-l relatează de data aceasta D. Bacu este acela al unui căpitan întors de pe frontul rusesc fără un picior, arestat la Iași și condamnat în 1948 pentru activitate anticomunistă. În camera 99 de la Gherla, unde rezista la toate torturile și nu se lăsa reeducat, a fost bătut cu o coadă de mătură peste cicatrice până ce s-a redeschis rana și a fost nevoit să cedeze.

La gherla, au fost torturați și țărani. Despre unul dintre ei aflăm următoarele tot de la D. Bacu:

„Țăranul Ball, din regiunea Hunedoara, a fost ținut nopți întregi atârnat de subțiori, cu o raniță plină de pietre pe spate, cu picioarele la abia două degete de pardoseală, ca să nu poată să se sprijine. și, pentru că se părea povara a fi cam mică, chinuitorii i se agățau de spate."

Doi-trei țărani din grupul de partizani ai lui Spiru Blănaru, arestați în 1949 în munții Banatului, au reușit să se spânzure. De altminteri, la Gherla au fost mai mulți morți decât la Pitești.

*

Înspre Canal, pleacă de la Pitești două brigăzi (13 și 14) de reeducați-reeducatori. Brigada 13 era condusă de Bogdănescu, de la Facultatea de Medicină din Cluj, arestat ca membru al unei organizații regaliste, iar brigada 14 de Enăchescu, liberal-tătărescian, de la Facultatea de Medicină din București. Torționarii cei mai notorii ai acestor două brigăzi au fost Laitin, frații Grama (dintre care unul va sfârși prin a se spânzura), Cojocaru, Climescu, Stoicescu, Lupașcu, Morărescu. Ei sunt instalați în barăcile cu același cifru de la Colonia de muncă Peninsula, unde încearcă să se slujească exact de aceleași metode ca la Pitești: ieșind din barăci, după stingere, când circulația era interzisă și ducându-se să-și culeagă victima din alte barăci. Îi puneau o pătură pe cap și-o târau în barăcile lor.

Despre cele petrecute la Canal, toate versiunile concordă, deoarece secretul n-a putut fi păstrat ca la Pitești, sau chiar la Gherla. Cum D. Bacu dă cele mai multe amănunte despre cazul doctorului Simionescu, a cărui moarte n-a fost străină de încetarea reeducării, ne vom întemeia mai ales pe relatarea sa.

Fruntaș al generației naționaliste de după Primul Război Mondial, ocupând un post în guvernul Goga–Cuza din 1938, doctorul Simionescu era cunoscut mai ales pe plan profesional. Profesor de chirurgie și chirurg celebru, el izbutise să salveze vieți omenești până și în închisoare (de pildă, la Jilava operase, slujindu-se de un geam spart, un flegmon cu septicemie generalizată). Doctorul Simionescu se pare că fusese arestat din pricina unor contacte cu personalități ale partidului țărănist. (Cu legionarii n-avea nimic de-a face, încă din 1924 fusese, împreună cu Dănulescu, dintre cei rămași credincioși lui Cuza, care nu trecuseră deci cu Codreanu.) Transferat de la Aiud, după un scurt popas la Poarta Albă, ajunsese, la 5 mai 1951, la Colonia de muncă Peninsula, unde, ca în toate locurile de detenție prin care trecuse, stârnea admirația tuturor prin forța sa de caracter ieșită din comun.

Bogdănescu voia să-l transforme în turnător și-și concentrează toate eforturile asupra lui. Încă din prima noapte, începe reeducarea. A doua zi, doctorul Simionescu se prezintă la infirmerie cu trei coaste rupte și, pe tot trupul, urme negre și sânge închegat. Înjurat de locotenentul Georgescu, directorul lagărului, care asista la consultație, doctorul Simionescu își dă seama că n-are nimic de sperat de la autorități. Chinurile au continuat noapte de noapte în baraca 13. Forțat tot de reeducatorii săi să ceară de acasă pachete cu alimente, el a fost silit să-și mintă soția la vorbitor, spunându-i că totul merge bine. Pachetul cu alimente a fost deschis tot în baraca 13, din el înfruptându-se reeducatorii, care-l vârâseră pe doctorul Simionescu sub masă și-l invectivau astfel (cităm din D. Bacu): „Destul ai supt sudoarea poporului muncitor, banditule. Când tu benchetuiai, muncitorii erau împușcați pentru că luptau pentru o bucată de pâine. Nu este așa, ministrule? De-acum ți-a venit și ție rândul să suferi, pentru ca să plătești păcatele tale de altădată.”

Când doctorul a simțit că ajunge la capătul rezistenței, a hotărât să se sinucidă. și s-o facă în văzul tuturor, aruncându-se în sârma ghimpată. Aceasta e versiunea din cartea lui D. Bacu. Alții spun că Bogdănescu, furios că nu obține rezultate cu reeducarea doctorului Simionescu, și-a pierdut într-o zi capul și l-a împins în sârma ghimpată și că numai atunci doctorul ar fi strigat santinelei: Trage! Până la urmă, cele două versiuni nu sunt antinomice, deoarece, în orice caz, ucigașul doctorului Simionescu este torționarul său, fie că l-a împins cu mâna lui, fie că l-a determinat s-o facă singur.

Era imposibil la Canal să se păstreze secretul unei astfel de morți. Soția lui a aflat și a făcut scandal la Ministerul de Interne. Se

pare c-ar fi arestat-o și pe ea, era totuși prea târziu pentru a înăbuși știrea, cu atât mai mult cu cât un post de radio occidental („Vocea Americii”, B.B.C. sau „Europa Liberă”) ar fi consacrat o emisiune crimei lui Bogdănescu. Moartea doctorului Simionescu ar fi salvat deci zeci și zeci de vieți, deoarece nu peste mult timp reeducarea a încetat. Dar, chiar fără acest sacrificiu, experiența Pitești devenise vulnerabilă din clipa însăși a extinderii ei. Secretul absolut putea fi păstrat într-o închisoare complet izolată, ca aceea de la Pitești, mai puțin la Gherla, care avea o fabrică, și defel într-un loc deschis ca Peninsula. De la o baracă la alta, țipetele puteau fi auzite. Deținuții sfârșiseră prin a afla ce se petrece în barăcile 13 și 14 și nici unul nu mai părăsea după stingere baraca în care locuia și nu se lăsa ademenit de nici un student. În plus, la Canal se putea, din când în când, primi vizita familiei. Contactul cu cei de afară mai era menținut și prin tehnicienii liberi. E deci probabil că moartea doctorului Simionescu n-a făcut decât să precipite un proces care, în orice caz, s-ar fi petrecut, și anume filtrarea știrilor despre reeducare în lumea din afară.

Moartea doctorului Simionescu a dat loc, în Peninsulă, la o anchetă. Care e și ea în ordinea sucită a lucrurilor dintr-un astfel de regim. Ministerul de Interne – inițiatorul experienței –, când vede că ea nu mai poate fi ținută secret, ordonă o anchetă, spre a scăpa de răspundere. Deocamdată, țapii ispășitori sunt căutați doar la nivelul executanților de rând. Cu ancheta au fost însărcinați coloneii de Securitate Cosmici și Crăciunaș și, drept urmare, vreo zece dintre studenții-reeducatori au fost transferați în altă parte. Deocamdată, nimeni nu știa unde. Directorul administrativ Georgescu a fost înlocuit de un alt director de închisoare, Lazăr, ceea ce nu păruse în primul moment un semn bun, deoarece Lazăr fusese cumplit la închisoarea din Făgăraș. Dar aici, la Peninsula, s-a schimbat omul sau se schimbaseră ordinele. Mai curând, ordinele. Lazăr a devenit un altul, și D. Bacu descrie noile condiții introduse de el: barăcile 13 și 14 au fost desființate, reeducatorii secundari răspândiți, fără puteri speciale, în celelalte barăci, normele de lucru au fost scăzute, condițiile de igienă îmbunătățite. Lazăr a mers până la a refuza vagoane cu alimente alterate (morcovi și murături), declarând că nu poate obține nici un randament de la deținuți cu astfel de hrană. Celor care se aflau la Peninsula în acea perioadă nu le venea să-și creadă ochilor, un asemenea director nu se mai văzuse în administrația penitenciarelor. Sub acest semn neașteptat s-a încheiat reeducarea la Colonia Peninsula.

*

Veteranii reeducării se aflau însă la Gherla. Or, într-o bună zi, pe la mijlocul anului 1952, ofițerul politic anunță că o serie de deținuți urmează să-și facă bagajele. Pe listă, mai-marii din O.D.C.C.: Țurcanu, Popa Țanu, Mărtinuș, Livinski, Morărescu etc., etc. … Surpriza nu e prea mare, deoarece reeducatorii își așteptau răsplata. Țurcanu le spusese într-adevăr că partidul, care le aprecia devotamentul, le va face marea cinste să-i integreze în cadrele Ministerului de Interne ca ofițeri de Securitate. Își și împărțiseră între ei gradele, Țurcanu se vedea colonel, Popa Țanu locotenent-colonel, Livinski, Mărtinuș și alții de talia lor maiori.

În urma lor, la Gherla, reeducatorii depun și mai mult zel, pentru a merita, și ei, același tratament de favoare. Peste vreo două-trei luni, un al doilea lot, în frunte cu Juberian, dispare de la Gherla. După această a doua plecare, sosește în sfârșit, probabil prin august, o dispoziție clară pentru încetarea reeducării cu torturi. Deținuții sunt îndemnați să-și exprime, de acum înainte, devotamentul față de partid prin mijloacele clasice – turnătorie – și nu li se mai îngăduie derogări de la statutul lor de deținuți. Nimeni nu va mai putea deci umbla prin închisoare ca la el acasă, beneficiind de avantajele personalului administrativ, cum o făcuseră șefii reeducării.

Deci „fenomenul Pitești” se încheie fără ca nimeni să-și dea seama. Demascații și demascatorii, actorii și victimele cred că e vorba doar de o pauză, pentru relansarea pe scară și mai mare a operației. Transferați la București, fruntașii reeducatori n-au nici un fel de presimțire și totul, la început, pare să dea dreptate optimismului lor. Sunt puși în celule cu alți deținuți, duși la anchetă dimineața, aduși, în general, doar seara înapoi, mirosind a tutun și refuzând să mănânce din hrana deținuților. Erau deci bine tratați și li se făceau promisiunile pe care le și așteptau. Că vor fi în Securitate. Că ceea ce au făcut e atât de extraordinar, încât trebuie să slujească drept model pentru toate cadrele Securității. Că e nevoie deci ca ei să descrie experiența și metodele prin care au dus-o la capăt până în cele mai mici amănunte.

Se presupunea că Țurcanu ar fi scris vreo două mii de pagini, analizând torturile inventate de el și făcând considerații psihologice asupra puterii de rezistență pe categorii de oameni, ca și asupra mijloacelor de a frânge această rezistență. Dacă lucrul e adevărat, date fiind inventivitatea demonică și proverbială a lui Țurcanu în materie de tortură, ca și deosebita – unii spun chiar luciferica – sa inteligență,

atunci arhivele Securității au posedat o a doua operă a unui alt marchiz de Sade, cu o experiență infinit mai bogată, cum nu-i putea oferi decât un regim totalitar. Opera aceasta, dacă va fi existat, a fost aproape sigur distrusă după proces.

După ce șefii reeducării au scris luni de zile, după ce s-au adunat teancuri de documente, li s-ar fi cerut să-și dovedească lealitatea, dând o declarație c-au săvârșit totul fără știrea autorităților de partid și de stat și chiar a autorităților din închisoare. O declarație de pură formă – s-ar fi adăugat –, pentru cazul când lucrurile s-ar afla cândva.

Dându-și, în sfârșit, seama de cursa întinsă, au refuzat. Devenea evident pentru ei toți că, asumându-și întreaga răspundere, vor fi transformați în țapi ispășitori, în locul statului, partidului, securității, ale căror ordine, transmise prin Nikolski, le executaseră, în locul administrației penitenciare, al directorilor închisorilor, al ofițerilor politici, care le fuseseră complici.

Fiecare dintre ei a fost atunci izolat – și supus căror presiuni, căror torturi? În orice caz, știind la ce trebuie să se aștepte, au rezistat vreme destul de îndelungată: pregătirea procesului a ținut cam doi ani. De altminteri, nu toți au cedat. Măgirescu și Calciu au refuzat până la capăt să dea declarațiile cerute. D. Bacu se face ecoul zvonurilor după care Calciu ar fi reclamat ca Nikolski, adevăratul vinovat, să fie citat ca martor la proces. Dar, adaugă el, pe banca acuzării ar mai fi trebuit să se afle: Jianu și Teohari Georgescu, foști miniștri de interne, Drăghici și Borilă, miniștri ai Securității, Dulgheru, șeful Brigăzilor mobile, Koller, Goiciu, Mihalcea, Avădanei, Gheorghiu, Dumitrescu, Kiron, Archide, Gal, gardianul Cucu, Niki, Mândruț, Ciobanu etc., etc…

Nu vor fi prezenți nici ei, bineînțeles, dar nici cei care ar fi riscat să le reclame prezența, cum ar fi fost Calciu – care a fost judecat separat, ca și Măgirescu, de altminteri. După cum vor fi excluși din proces toți acuzații a căror fostă apartenență politică ar fi distrus plauzibilitatea tezei oficiale după care reeducatorii nu erau decât agenții lui Horia Sima. Nu sunt deci implicați torționari notorii din O.D.C.C., ca Titus Leonida (țărănist), Bogdănescu (regalist) – ucigașul doctorului Simionescu, Ludovic Rek (comunist), Enăchescu (liberal tătărescian), care-și torturase la Canal propriul său unchi până ce acesta scuipase sânge, Cori Gherman (socialist), Fuchs și Steier (sioniști), Dan Diaca, cu celebra sa lovitură la ficat.

Nu sunt păstrați decât aceia care, într-un fel sau altul, avuseseră vreo legătură cu Garda de fier, oricât de vremelnică va fi fost ea, cum era cazul lui Țurcanu însuși, ce petrecuse mai mult timp în partidul

comunist decât în „frățiile de cruce”.

*

Înainte de a ajunge la versiunea aberantă a acuzării, nu e probabil inutil să încercăm un scurt – și desigur incomplet – istoric al politicii partidului comunist față de legionari.

După 23 august, când s-au instituit în județe comisii care să-i aleagă pe legionarii mai primejdioși pentru a fi trimiși într-un lagăr proaspăt înființat la Târgu-Jiu, nu comuniștii erau cei mai radicali, ci reprezentanții partidelor istorice. Partidul comunist va încerca, prin alte mijloace, o captare sau o neutralizare a forțelor legionare.

În 1945, sunt parașutați o serie de legionari din străinătate, cei mai importanți fiind Nicolae Pătrașcu, Victor Negulescu și Nistor Chioreanu. La scurtă vreme după aceea, sunt arestați și supuși unui șantaj politic. Legătura lui Pătrașcu cu partidul comunist s-a făcut prin Victor Negulescu, primul arestat de Nikolski. Era în preajma alegerilor din 1946. Comuniștii se temeau ca legionarii să nu participe cumva la alegeri, integrându-se în partidul național-țărănist, mai ales că, vreun an și jumătate mai înainte, un legionar, fără mandat în acest sens, dăduse o circulară, invitându-i pe camarazii săi să se înscrie într-unul dintre cele patru partide politice admise prin lege: țărănist, liberal, socialist sau comunist, și dezlegându-i, în acest scop, de jurământul dat. Ana Pauker făcuse chiar unele avansuri legionarilor, afirmând că unii dintre cei ce ajunseseră pe căi greșite porniseră desigur cu bune intenții, nemulțumirea lor socială fiind reală și justificată. Ea invocase chiar teza marxistă a falsei conștiințe, dându-i exemplu pe muncitorii care deveniseră susținători ai politicii bismarckiene, când ar fi trebuit, în fond, să se alăture Partidului Social-Democrat german din acea epocă.

Tratativele pentru un fel de pact de neagresiune au fost duse, pentru comuniști, de Nikolski, Teohari Georgescu și Ana Pauker, iar, pentru legionari, de Pătrașcu, Victor Negulescu, Nistor Chioreanu.

Conform acestui pact, legionarii se angajau să nu participe sub nici o formă la alegeri, nedând concursul lor partidelor țărănist și liberal; să se autodizolve ca organizație politică; să renunțe la orice formă de agitație antisemită; să dea deplină libertate membrilor Gărzii de Fier de a se înscrie în partidul comunist.

În schimb, comuniștii promiteau să-i elibereze pe toți legionarii din lagărul de la Târgu-Jiu, ca și pe cei condamnați de Antonescu după rebeliune și care mai erau încă în închisori; să nu-i aresteze pe cei veniți

din Germania, cu condiția ca ei să se prezinte, la sosirea în țară, la organele de poliție.

În aplicarea pactului, fiecare a încercat, de fapt, să trișeze. Pentru legionari, Pătrașcu a dat o circulară de dizolvare, e drept, dar peste trei luni a contramandat-o printr-o altă circulară, clandestină, de reorganizare. Radu Mironovici, întemeietor al mișcării legionare, refuzase să recunoască legitimitatea pactului. Cât despre comuniști, ei au dizolvat lagărul de la Târgu-Jiu, dar nu i-au eliberat pe deținuții condamnați de Antonescu. Între timp, omul de legătură al legionarilor, care se întâlnea, din când în când, cu Nikolski la Interne, era Victor Negulescu.

În noaptea de 15 mai 1948, care – împreună cu noaptea de 15 august 1952 – figurează printre cele mai active din istoria poliției secrete comuniste, sunt arestați mai ales legionarii, primul fiind chiar Victor Negulescu, de către Nikolski în persoană și în biroul lui de la Ministerul de Interne.

Or, în stabilirea actului de acuzare de la procesul reeducatorilor, după care comandamentul legionar ar fi fost legat de experiența de la Pitești, s-a plecat de la un singur fapt real. Unul dintre reeducatori, Nuți Pătrășcanu, a stat la Jilava în aceeași cameră tocmai cu Victor Negulescu și l-a întrebat ce trebuie să facă tinerii legionari în perspectiva că vor fi torturați. Să cedeze oarecum, să se reeduce? Victor Negulescu ar fi răspuns aproape textual:

„Nu se poate spune de-acum ce să faceți. Vedeți și voi ce se va întâmpla și, dac-o să fie chiar așa, să vă omoare, n-o să vă puneți nici voi *de-a craca* (aceasta se pare c-a fost expresia exactă), adică nu vă lăsați uciși, faceți mici compromisuri.”

În ce-l privește pe Victor Negulescu, cei care l-au cunoscut la Aiud spun că n-a făcut nici cel mai mic compromis. Fără îndoială, nu-și simțea însă dreptul de a îndemna niște tineri să îndure chinurile în numele unei intransigențe pe care și-o impunea sieși.

Victor Negulescu a fost adus martor la proces și, când i s-au amintit vorbele lui și expresia „nu vă puneți de-a craca”, arăta, spun cei prezenți, ca picat din lună, neînțelegând deloc cum se poate face o asemenea înscenare. După aceea, a fost readus la Aiud, unde a și murit, era grav bolnav de tuberculoză. Fusese convocat doar în calitate de martor, pentru că nu s-au putut strânge elementele necesare pentru implicarea sa în proces.

*

Astfel se luminează mai precis versiunea acuzării. Prin 1949, Horia Sima i-ar fi transmis lui Țurcanu ordinul să introducă în închisori o acțiune de teroare, iar la Jilava ordinul lui ar fi fost reînnoit de Victor Negulescu, care i-ar fi spus lui Nuți Pătrășcanu să facă tot posibilul spre a compromite în închisori partidul și guvernul prin acțiuni violente. Profitând de lipsa de vigilență, desigur regretabilă, a unor organe ale închisorii Pitești, acești legionari au inițiat în închisoare o serie de acțiuni de tortură. (Nu se pomenește, bineînțeles, nimic despre Organizația deținuților cu convingeri comuniste, O.D.C.C.). partidul, atunci când demască aceste uneltiri criminale, îi dă pe mâna justiției pe responsabilii acțiunii fasciste…

Versiunea este atât de absurdă, încât nu i se acordă publicitatea prevăzută inițial; procesul are loc în mare secret și nici în închisori prelucrarea nu e dusă cu prea mare convingere. S-ar putea ca prima versiune la care se gândiseră după cât se pare autoritățile, și anume de a pune în legătură „fenomenul Pitești” cu Ana Pauker și Vasile Luca, să fi avut mai multe șanse de verosimilitate. În orice caz, reeducatorii, în frunte cu Țurcanu, fuseseră aduși spre anchetare la București, cam în același moment când a căzut Ana Pauker, Teohari Georgescu și Vasile Luca. Nu se știe dacă ideea a existat cu adevărat, după cum nu se știe de ce a fost abandonată în favoarea unei înscenări atât de ilogice.

Adevărații inițiatori vor fi deci absenți la acest proces, pentru ca, în nici un fel, nici măcar prin șefii săi repudiați, partidul să nu fie implicat.

În boxa acuzaților, se vor afla două categorii de țapi ispășitori: vinovații integral, adică cei care au început, sub ordinele lui Țurcanu, să tortureze, fără a fi fost în prealabil torturați ei înșiși (Popa Țanu, Livinski etc.), și vinovații-nevinovați, călăii-victime, schingiuiții-schingiuitori, cei care au fost reeducați înainte de a deveni, la rândul lor, reeducatori. O categorie pe care Thierry Maulnier n-o cunoștea atunci când scria, după procesul Mindszenty, în *La Face de méduse du communisme*: „În fața unui tribunal de democrație populară, nimeni nu mai poate fi sigur de a fi Antigona, deoarece Antigona însăși, dac-ar apărea azi în fața unui tribunal dintr-o democrație populară, ar spune fără îndoială: «Eram plătită.»”

Cine ar fi putut cu adevărat prevedea că va fi parcursă o nouă etapă a degradării acuzatului și că, odată cu „fenomenul Pitești”, Antigona nu numai că nu-și va putea proclama inocența, nu numai că va fi dezonorată, dar, din victimă, va fi transformată, la rândul ei, în călău? În fața unui Mindszenty, acoperindu-se singur de infamie, același

Thierry Maulnier exclama: „Să ne reculegem în fața acestui cadavru, cadavrul conștiinței zdrobite!”

Dar în distrugerea omului s-a mers și mai departe: victimei nu numai că i se refuză martiriul, ea poate fi silită să martirizeze la rândul ei. Pe cine să mai judeci într-o asemenea extremitate și cum?

Tribunalul militar din procesul Pitești nu și-a pus astfel de întrebări. De altminteri, nu pentru a-și pune vreo întrebare era reunit, ci pentru a-i condamna pe cei desemnați de partid. și i-a condamnat. La moarte.

De execuția pedepsei au scăpat, printr-un noroc orb, doi condamnați: Popa Alexandru, zis Popa Țanu, care era până mai anii trecuți – și poate mai e încă – secretar al societății de științe Medicale din Sibiu, și un torționar nu de vocație, ca primul, ci de rând, dintre cei torturați mai înainte de ei înșiși, Voinea. Nici unul n-a putut fi executat imediat, urmând să fie anchetați în legătură cu un nou lot sosit în închisori. Până s-a terminat ancheta, a murit Stalin, a intervenit destinderea, pedepsele cu moartea au fost comutate în muncă silnică pe viață și, în sfârșit, s-a produs amnistia generală din 1964.

Mai trebuie să amintim că procesul care a început în luna octombrie 1954 (sentința n-a fost dată până în decembrie) avea drept președinte de judecată pe același Alexandru Petrescu de sinistră memorie, care s-a salvat de la epurare condamnându-l pe Iuliu Maniu și care ar fi rostit, în afara zecilor și zecilor de condamnări la moarte, sute de mii de ani de închisoare, dați, ne spune D. Bacu, numai în procesele legionare. Un specialist, deci.

Un singur inculpat ar fi fost desigur condamnat de orice tribunal din lume: Țurcanu. Între Verkovenski din *Posedații* și un marchiz de Sade care și-ar fi scris opera nu pe hârtie, ci pe trupuri omenești, filă după filă, trup după trup, Țurcanu reprezenta, desigur, un caz specific de patologie mintală. Dar numai într-un astfel de regim sadismul putea fi pus în slujba unei așa-zise justiții, iar patologia individuală, transformată în patologie colectivă, de partid și de stat.

Cei care au tremurat, au gemut, au urlat și s-au renegat sub loviturile lui Țurcanu își aduc fără îndoială aminte de o scenă din ziua de Crăciun 1949, în închisoarea de la Pitești, la câteva săptămâni de la începutul reeducării. În camera 4 Spital, plină, de dimineața până seara, de țipetele celor torturați, domnește o liniște neobișnuită. De vreo două ore, Țurcanu stă la fereastră, privind cum ninge. Fiecare își ține răsuflarea. Victimele lui Țurcanu ar trebui să fie cât de cât mulțumite: orice clipă în care el este absorbit de ninsoarea de afară este o clipă

câștigată asupra chinului, durerii, fricii. și toți doreau ca această uimitoare, mută contemplare să se prelungească. Dar, în același timp, așteptarea devenea intolerabilă, amplificând parcă în imaginație torturile ce aveau să vină. Aceste două ore, în care Țurcanu a stat imobil la fereastră, au părut tuturor celor ce se aflau atunci în camera 4 Spital interminabile. și deodată, ieșind din această visare ce nu-i sta în fire, din această stare în care nimeni n-avea să-l mai surprindă vreodată, Țurcanu s-a întors spre deținuți și a exclamat: „Bandiților, din cauza voastră nu pot fi eu azi, de Crăciun, cu nevasta și cu fetița…” Pe nevastă o chema Oltea, pe fetiță, la fel. și Țurcanu, fiorosul Țurcanu, sadicul Țurcanu, torționarul Țurcanu, pentru care semenul nu părea a fi decât un teren de experiențe spre a determina pragurile de rezistență dintre viață și moarte ale corpului, pragurile dintre ființă și neființă ale suletului, Țurcanu era – se pare – cel mai duios tată de pe lume.

Sunt tirani care nu pot vedea ucigându-se o muscă, sunt călăi extrem de sensibili. Hitler nu suporta vederea sângelui, iar unii comandanți de lagăr naziști, după ce-i trimiteau pe deținuți la gazare sau îi îngropau de vii, se întorceau în baraca lor și cântau Mozart. Cea mai mare parte dintre călăi și tirani sunt soți exemplari și părinți iubitori. Alături de ei deci, alături de comandanții, anchetatorii, schingiuitorii Arhipelagului Gulag descriși de Soljenițîn, trebuie pus, pe aceeași listă a abjecției și demoniei, și Țurcanu. Fără a uita însă o clipă că n-a fost decât un executant și că, de fapt, odată cu condamnarea lui, procesul „fenomenului Pitești” nu s-a încheiat. De fapt, adevăratul proces al reeducării de la Pitești n-a avut încă loc și nu va avea atâta vreme cât nu va putea fi implicată răspunderea partidului comunist român, cât nu va fi chemat la bara acuzării adevăratul vinovat: regimul comunist din România.

*

În Arhipelagul Gulag, din stepele rusești până în centrul Europei, peste tot unde s-a întins imperiul sovietic, arsenalul cruzimii s-a dezvoltat ca într-un mediu natural. Peste tot au existat călăi sadici, torturi de neînchipuit, false mărturisiri, tot atât de false procese, ucidere sistematică prin tot felul de metode, de la inaniție la schingiuiri. Dar nicăieri nu regăsim esența „fenomenului Pitești” care constă în transformarea sistematică a victimei în călău și dezagregarea ei psihică prin schingiuirea deținuților de către alți deținuți.

Trebuie să ne mutăm în alt continent, pentru a da, în China

comunistă, peste același principiu, chiar dacă metodele de aplicare erau atenuate.

S-a vorbit destul de mult despre „spălarea creierelor”, operație specific chineză, mai ales după războiul din Coreea. Dar, până în 1964, realitatea pe care o ascundea această formulă rămăsese destul de confuză. În 1964 însă, a apărut, în vreo zece limbi, mărturia unui preot catolic belgian, Dries Van Coillie, *Sinuciderea entuziastă*, scrisă în limba flamandă și intitulată, în traducere franceză, *J’ai subi le lavage du cerveau*.

Preotul Dries Van Coillie, născut în 1912, în Belgia, fusese numit în 1938 profesor la un seminar din China. În timpul războiului, fusese ținut de japonezi într-un lagăr de concentrare, între 1943 și 1945. Arestat în 1951, la Pekin, a suferit „spălarea creierelor” timp de treizeci și patru de luni, înainte de a fi eliberat și expulzat în 1954, cu prilejul Conferinței de la Geneva.

Suntem obligați să ne ocupăm de mărturia sa, deoarece comparația cu experiența de la Pitești se impune de la sine, cu toate că nu putem deduce că cele două fenomene, deși concomitente, ar fi avut vreo relație între ele. Să nu uităm că aparatul represiv din România depindea direct de Moscova (prezența lui Nikolski în fruntea lui o atestă îndeajuns) și că nu Pekinul dicta la noi în acest domeniu. În orice caz, anumite puncte de interferență sunt prea tulburătoare pentru a nu le aminti aici. În prefața cărții lui Van Coillie, Gabriel Marcel, care a scris un studiu despre „tehnicile de înjosire” practicate de comuniști în închisorile lor, se declară izbit mai ales de următorul pasaj din mărturia preotului belgian: „După eliberarea sa, autorul acestei lucrări îl întâlnește într-o zi pe părintele Ulrich Lebrun, care a avut nefericirea să fie închis, rând pe rând, în lagărul de la Buchenwald și în închisorile de la Pekin. Dries Van Coillie îl întreabă: «Unde ați suferit cel mai mult? La Buchenwald sau la Pekin?» Răspunsul este clar: «Prefer zece ani de Buchenwald unui singur an de Pekin.» și explicația nu întârzie. La Buchenwald, după suferințele îndurate din partea călăilor, prizonierul se regăsea în calda și virila prietenie a celorlalți prizonieri. Pe când la Pekin, frații săi de suferință erau aceia care îl urmăreau cu ura și atacurile lor.”

De la început deci, un numitor comun al celor două experiențe, de la Pitești și de la Pekin. Pentru a vedea punerea lui în aplicare, să pătrundem cu Van Coillie în celula unei închisori din Pekin, unde era predat de gardian șefului de celulă, care dăduse atâtea dovezi de pocăință, progresase într-atât în doctrina comunistă, încât autoritățile

închisorii îl considerau drept un „element pozitiv”, un „progresist”. Nu numai că-și recunoscuse toate crimele, dar îi forța și pe camarazii săi de celulă să se demaște. Alt termen pe care-l știm de la Pitești.

În ce privește *reeducarea* în stil chinez, iată ce i se spune unui prizonier la anchetă: „Nimeni nu poate ieși din închisoare fără a deveni comunist sută la sută. Trebuie deci să te schimbi. Să renunți la convingerile și moravurile reacționare. Dar nu e de ajuns să promiți, n-avem nevoie de vorbe, ci de fapte. Atunci când vei ști să-ți recunoști crimele, când vei învăța să-i acuzi pe ceilalți, chiar și pe prietenii tăi cei mai buni, când îi vei spiona în mod eficace pe tovarășii de celulă și-i vei scuipa în față pe dușmanii poporului, când vei participa cu veselie la «spălarea creierelor», când îți vei *sinucide cu entuziasm personalitatea* […], atunci și numai atunci vom avea dovada că faci parte integrantă din popor.”

O expresie trebuie mai ales reținută: *sinuciderea personalității*. Van Coillie revine, într-un alt pasaj, asupra ei: „Într-o înceată sinucidere a personalității, începi să semeni cu ceilalți, să gândești ca ei. Te pierzi în masă.”

Pentru a se obține un astfel de rezultat, autoritățile fixează câteva reguli stricte, care trebuie respectate de deținuți, fiecare abatere fiind aspru pedepsită. Ele sunt menite să creeze o continuă animozitate între deținuți. Să cităm din acest decalog al denunțului sistematizat: „N-ai voie să lași să se ghicească vreo preferință pentru vreun deținut sau altul. Nu trebuie să adresezi niciodată, nimănui un surâs amical. N-ai voie să vorbești în șoaptă cu nimeni, ci numai cu voce tare, și atunci nu despre lucruri personale, nu despre trecutul tău, și, mai ales, nu despre planurile de viitor. Singurul subiect admis este formația marxistă. Nu trebuie să împrumuți nici un obiect: săpun, hârtie, creion, nici să primești ceva de la un alt deținut. Nu trebuie să iei niciodată apărarea unui codeținut. Dimpotrivă, ești obligat să-l critici, să-l ataci, să-l acoperi cu injurii.”

Este ceea ce în jargonul comunist chinez se numește *a ajuta*. Un deținut îl „ajută” pe un altul, atacându-l, la nevoie bătându-l, totdeauna denunțându-l: „Orice, în atitudinea, în cuvintele, în gesturile, în privirea, în felul de a mânca, de a umbla, de a dormi al unui prizonier nu este cu totul conform felului de a se purta al unui bun comunist, orice ți se pare reacționar trebuie imediat denunțat. Acela care n-o face este considerat mai vinovat decât vinovatul însuși și pedepsit ca atare.”

Dar nu trebuie să-i „ajuți” doar pe ceilalți, ci și pe tine însuți: „În orice clipă, trebuie să fii gata să mărturisești tot ce-ți trece prin cap:

sentimentele cele mai intime, greșelile trecutului, rămășițele reacționare ale prezentului. Să nu treacă o zi fără să mărturisești o nouă crimă și să nu dai o nouă dovadă de pocăință.”

și Van Coillie comentează: „Spălarea creierelor avea tehnica ei. […] Fiecare prizonier primise consemnul de a spune contrariul a ceea ce gândea. Din ce în ce mai des, până se convingea singur. Astfel se săvârșește sinuciderea morală.”

Tehnica spălării creierelor este asemănătoare celei de la Pitești, dar considerabil atenuată. Când deținutul se întoarce de la anchetă, în lanțuri, pentru că a refuzat să recunoască crime imaginare, șeful celulei îi ordonă să stea toată noaptea în picioare, sub supravegherea unui alt deținut. Dacă n-a cedat, a doua zi dimineață deținuții îl înconjoară și, la ordinele șefului, încep să-l acopere cu injurii, să-l scuipe, să-l bată. Dacă, printre deținuți, vreunul nu pune destul suflet în toate aceste acțiuni, atunci șeful îl trece și pe el pe lista suspecților. În acest timp, deținutul care trebuie „ajutat” și care are mâinile în lanțuri mănâncă, tot ca la Pitești, lingând cu limba. Este chiar amenințat că i se vor da de mâncat excremente. Este obligat să stea pe vine, într-o poziție în care lanțurile de la picioare îi intră în carne.

Tortura există deci, nu e însă neîntreruptă, ca la Pitești, nu ca scop în sine. Când deținutul cedează și mărturisește ce i se cere, tortura încetează, i se scot lanțurile, poate dormi, poate primi vizite și hrană din afară, poate *studia*… Când presiunile fizice încetează, reeducarea continuă printr-un *studiu* de un gen aparte. Nu e vorba numai de comentariile și discuțiile asupra unor articole de ziar sau asupra textelor marxiste, ci de studierea propriului tău caz, de mărturisirile pe care trebuie să continui să le faci, de crimele pe care ești nevoit să le inventezi mai departe, în confesiuni publice și „ajutat” de codeținuți. Se organizează chiar și „campanii de întrecere”. De pildă, o campanie a mărturisirilor, pentru a vedea care echipă va avea mai multe crime de mărturisit: „Fiecare prizonier încerca să-i depășească pe ceilalți. Diferite tactici erau utilizate; puteai fie să păstrezi în rezervă mărturisirile cele mai frumoase pentru ședința următoare, fie să lansezi totul deodată, pentru ca amploarea mărturisirii să te aducă în prim-plan. Cei doi șefi de celulă notau cu febrilitate fiecare amănunt al acestei noi anchete: participare la organizații de spionaj, propagare de știri false, furturi de arme, violuri, sabotaje pe căile ferate etc., etc. […] Aceia dintre noi care au reușit să inventeze cele mai multe crime au fost așezați de o parte a estradei, locului i s-a spus ”muntele„, deoarece acei care se aflau acolo îi dominau – nu-i așa? – pe ceilalți. Cei de pe munte

vociferau, pentru a ne îndemna să-i urmăm, se simțeau atât de bine pe aceste culmi de unde li se părea că întrevăd libertatea. Veniți – ne strigau ei –, urcați sub soarele președintelui Mao! Noi vă deschidem brațele!”

Jocul cu muntele reîncepea în fiecare zi. Mărturisirile erau predate judecătorului și puse în dosarul inculpatului. Iar acesta nu mai știa ce să inventeze pentru a rămâne pe înălțimi, pentru a nu cădea în vale: „Un prizonier din celula 18 s-a prăbușit plângând și a început să-și acuze tatăl de cele mai îngrozitoare crime. El a devenit astfel eroul zilei. A părăsit valea pentru a urca pe munte, a fost aclamat, dar a continuat să plângă.”

și Van Coillie revine la „sinuciderea personalității”: „Se poate, oare, inventa o metodă mai pustiitoare pentru personalitate? Sfârșeam prin a nu mai fi în stare să distingem ce era adevărat de ceea ce era inventat, adevărul de minciună. Unii mai vulnerabili începuseră să bată câmpii, nu-și mai găseau cuvintele. Perturbarea mintală se accentua în fiecare zi. Uneori, cei care se spovedeau cu atâta entuziasm izbucneau în plâns. Plângeau din pricina rănii care se tot adâncea în ei. Aceste lacrimi ne atingeau pe toți, deoarece cu toții eram răniți.”

În spatele acestor campanii ale confesiunilor publice, ale ședințelor de studiu se află, atotstăpânitoare, umbra carcerei, a torturii, a bătăii care interveneau la cea mai mică ezitare. Dar, la începutul lui 1952, sosește ordinul ca deținuții să nu mai recurgă la mijloace de presiune fizică împotriva altor deținuți.

„De acum înainte, era interzis prizonierilor, sub amenințare cu sancțiuni, să se mai slujească de mijloace de constrângere împotriva colegilor lor. Autoritățile își rezervau dreptul exclusiv de a tortura. Aveam să aflu mai târziu că doi factori motivaseră această reformă. Mai întâi, o intervenție diplomatică a ambasadelor străine pe lângă Ciu En-Lai, după vizita în China a delegației indiene conduse de sora lui Nehru; apoi, lupta dusă în înaltele sfere împotriva celor trei mari păcate din administrație și partid: birocrația, «comandismul» (uzul violenței sistematice și al constrângerii oarbe față de mase), violarea legilor și a disciplinei.”

Evident, coincidențele de date sunt tulburătoare: la începutul lui 1952, reeducarea cu torturi încetează în China, iar pe la mijlocul aceluiași an, în închisoarea de la Gherla, unde se află reeducatorii veniți de la Pitești, sosește un ordin asemănător. Nu vom stărui însă, pentru că, repetăm, n-avem absolut nici un element care să îngăduie ipoteza că Bucureștiul ar fi copiat Pekinul într-o vreme în care modelul exclusiv

era Moscova. Nu e mai puțin adevărat că și la Pitești, și la Pekin principiul era același: a face din deținuți călăii fraților de suferință, a nu îngădui ca celula să fie un loc al solidarității, al odihnei interioare, al refacerii morale. A distruge forțele psihice ale prizonierului, obligându-l nu numai să inventeze crime, nu numai să repete la nesfârșit lucruri în care nu crede, dar și să devină călăul celorlalți.

Diferențele există și ele. La Pitești, experiența a fost împinsă până la limitele ei extreme, tortura neîntreruptă, care ducea la dezintegrarea psihică a deținutului. În China, de pildă, un Van Coillie, după ce a recunoscut toate crimele de spionaj posibile, a putut până la capăt să declare că nu aprobă materialismul ateu. O astfel de rezistență ar fi fost de negândit la Pitești. Într-o posibilă și sinistră emulație între cele două sisteme de reeducare, Piteștiul ar fi ieșit învingător.

*

Când Dries Van Coillie se urcă pe vaporul care-l îndepărtează de China, se întâlnește cu un grup de ruși. Se apropie de ei și le spune în englezește: „Veniți din Uniunea Sovietică. Sunteți frații noștri. Trebuie să știți că eu sunt un criminal. Altădată, v-am vorbit de rău. Dar, între timp, mi s-au deschis ochii. Am avut prilejul să «studiez» în închisoare și acum știu tot ce au realizat frații noștri sovietici."

Numai că rușii de pe vapor erau ruși albi. Van Coillie continuă: „Am început să analizez ceea ce spusesem: Credeam cu adevărat? În parte, da. În parte, deloc. Vorbeam sub impulsul unei psihoze de angoasă și din obișnuința de a repeta ceea ce ni se afirmase de mii de ori. Dacă apeși pe butonul «Uniunea Sovietică», robotul își desfășoară automat litania. Peste șase sute de milioane de chinezi ar fi făcut la fel, copiii de opt ani, bătrânii de nouăzeci de ani și cei aparținând tuturor vârstelor intermediare. Acesta este rezultatul «spălării creierelor». Dar, pe măsură ce vorbeam cu oameni liberi și constatam că nimeni nu mă spiona, începeam să arunc după mine, bucată cu bucată, mecanismul constrângerii hipnotice. Redeveneam liber."

În 1964, când apare cartea lui Van Coillie, este expulzat din China un al doilea martor, Jean Pasqualini, care publică, în 1975, mărturia sa despre lagărele de concentrare chinezești, scrisă în colaborare cu gazetarul american Rudolf Chelminski și intitulată, în traducere franceză, *Prisonnier de Mao*.

Până în 1952, așa cum a suferit-o Van Coillie, reeducarea chineză prezenta, acum am văzut, numeroase asemănări cu cea de la

Pitești. Așa cum o trăiește, după aceea, Pasqualini, fără nici o tortură sau violență fizică, spălarea creierelor dă, paradoxal, mai multe rezultate. „Creierul” lui Van Coillie e mai puțin „spălat” prin torturi decât acela al lui Pasqualini, fără torturi.

Când le apar mărturiile, aceea a lui Van Coillie e ca un țipăt de oroare, de repulsie, pe când Pasqualini simte mereu nevoia să afirme că el nu face nici un fel de polemică și, cu toate că cele relatate de el apar extrase direct din cartea *1984* a lui George Orwell, își dedică volumul „președintelui Mao Tsedun și generalului de Gaulle, care, și unul, și celălalt, au făcut foarte mult pentru mine, fără să-și dea seama”. Generalul de Gaulle îl liberase fără să știe, recunoscând pe plan diplomatic China comunistă. Dar Mao? Să fie doar o dovadă de umor negru la Pasqualini? Nu cu totul, deoarece el ținea să-i avertizeze pe gazetari, la apariția cărții: „În decursul detenției mele, am dobândit cunoștințe folositoare și, când am fost liberat, nu mai eram omul dinainte.”

S-ar putea vorbi aproape de o „spălare a creierelor” exemplară, dacă mărturia lui Pasqualini nu și-ar contrazice, cu fiecare rând, autorul, dezvăluind o constantă dublă gândire. Faptul că Pasqualini a rămas, la zece ani de la eliberarea sa, victima, chiar și parțial, a unei astfel de dedublări pune serios pe gânduri în ceea ce privește eficacitatea reeducării chineze. Înainte însă de a vedea prin ce metode au obținut chinezii un astfel de rezultat, trebuie studiat martorul.

Din tată francez și mamă chinezoaică, Jean Pasqualini s-a născut în China și a trăit numai acolo până în 1957, când a fost arestat. Cu o diplomă de tehnician specialist în mașini-unelte, el lucrează, imediat după război, la misiunea militară americană – de unde și arestarea sa. De îndată ce este arestat, nu are în nici un fel intenția să reziste anchetatorilor săi. E gata să mărturisească orice, numai că nu știe ce. Anchetatorul său ar fi putut să se dispenseze să-l ducă într-o sală cu aparate de tortură: Pasqualini era dinainte dispus să recunoască cele mai imaginare păcate. De fapt, sala nu era decât un „muzeu al torturii”, și anchetatorul nu-l dusese acolo decât pentru a-i putea spune: „Cei care se slujesc de tortură o fac pentru că sunt mai slabi decât victimele lor. Noi, dimpotrivă, suntem mai tari ca voi, iar metodele de care ne slujim sunt de o sută de ori mai eficace.”

Principala metodă prin care se obțin nu numai mărturisirile prizonierilor, ci și laudele sincere pe care ei trebuie să le aducă regimului comunist se numește „încercarea” sau „proba”. Această invenție specific chineză, care combina intimidarea, umilirea și

epuizarea, era practicată nu numai în închisorile chineze, ci și în viața cotidiană. Numai că în închisoare deținuții erau aceia care și-o aplicau singuri. Toți deținuții dintr-o celulă dezlănțuindu-se asupra victimei și maltratând-o până când ceda – principiul rămâne acela de la Pitești. Fără tortură însă. Or, dacă la Pitești tortura explica totul, aici simpla presiune psihică – cu o singură condiție: să fie constantă – e de ajuns pentru a se obține prăbușirea morală. De fapt, „încercarea" nu este practicată mereu. Supravegherea și denunțul nu cunosc însă pauză. Fiecare deținut are propriul său dosar ținut de ceilalți deținuți, în care totul este notat, iar perspectiva de a fi supus „încercării" îi apare tot atât de groaznică – sau aproape – ca aceea a unui supliment de condamnare. În ce constă „încercarea"?

„…O maltratare intelectuală exersată colectiv împotriva unui singur om fără apărare, scrie Pasqualini. Tehnica e extrem de simplă: un crescendo necruțător și oribil de urlete, dezlănțuindu-se împotriva victimei ca să mărturisească, apoi, la fiecare mărturisire socotită insuficientă, alte urlete. Vacarmul care-i rupe timpanul durează cu orele, iar «încercarea» n-are limită în timp. La început, chiar dacă victima spune adevărul, sau admite, prosternându-se și umilindu-se, toate acuzațiile care-i sunt aduse, oricare dintre cuvintele sale va fi primit cu insulte și cu zbierete de contradicție. Bietul prizonier este înconjurat de oameni care-l privesc cu ură și dispreț, care urlă și-l scuipă în față, amenințându-l cu pumnii. La sfârșitul zilei, este dus într-o celulă și lăsat acolo cu puțină hrană și promisiunea că a doua zi va fi și mai rău. În celulă, este supravegheat de cel puțin un membru al brigăzii însărcinate cu «încercarea» lui. După trei sau patru zile, victima începe să inventeze orice fel de vină, numai să fie destul de monstruoasă ca să i se dea pace. După o săptămână, e gata să spună și să facă orice i se cere. În China, gândirea are tot atâta importanță ca și acțiunea, iar «încercarea» este arma cea mai eficace pentru controlarea gândurilor."

„Încercarea" este una dintre realitățile vieții cotidiene și în societatea civilă chineză, unde cutiile de denunț proliferează în toate orașele, asemănătoare cutiilor de scrisori. Aceleași cutii există și în închisori și lagăre. Denunțul reprezintă, bineînțeles, piatra de temelie a întregului sistem. Directorii închisorilor lansează campanii de denunțuri, pentru a sprijini alte campanii de reformă ideologică. Fără a mai pomeni neîncetatele examene ideologice, bazate pe critică și autocritică. Pasqualini rezumă astfel regulile esențiale ale examenului ideologic: „Ideal ar fi ca spovedania să fie spontană și voluntară, ca ea să se producă automat, ca o reacție fizică, în chiar clipa când ai înfrânt o

regulă sau ai făcut o greșeală. Când lucrurile nu se petrec astfel, atunci ceilalți deținuți trebuie să-l «ajute» cu răbdare pe vinovat ca să-și recunoască greșelile sau crimele. În cazul când «ajutorul» nu dă rezultatele așteptate, vinovatul trebuie criticat, respectându-se principiul: «nu aveam nimic cu vinovatul, ci numai cu vina sa.» În sfârșit, dacă toate celelalte metode au eșuat, vinovatul trebuie pedepsit cu «încercarea» sau carcera. […] Prima oară când am văzut prizonieri mulțumind guvernului și gardienilor pentru pedepsele primite, i-am privit cu uimire și dispreț. Mai târziu, când, la rândul meu, am trecut prin examenele ideologice, am devenit asemenea lor, dar cu o mică rezervă mintală: nu acționam astfel decât pentru a-mi salva pielea. Dar, până la sfârșit, ajunsesem să cred de-a binelea […], iar atunci când zelul meu a fost recompensat prin semne de aprobare, am reacționat favorabil. M-am lansat din ce în ce mai avântat în lungi discursuri incoerente împotriva imperialismului, împotriva revizionismului sovietic, asupra celui mai bun mod de a sluji poporul și alte subiecte la ordinea zilei. Acordam din ce în ce mai puțină atenție felului meu de altădată de a evalua obiectiv viața, până în momentul în care am devenit cu totul străin de raționalismul rece pe care-l învățasem în școlile de misionari catolici, pe când eram copil. Suferisem «spălarea creierelor». Sau poate mă adaptasem. Era mai ușor așa.”

Jean Pasqualini conduce el însuși „încercările” la care sunt supuși camarazii săi. Mai mult, el simte în gardienii închisorii tot atâția frați sau părinți. În ultimele luni de închisoare, devine un prizonier model.

„Îmi aduc aminte că, atunci când gardianul Ten mi-a reproșat de a fi vorbit în celulă după stingerea focului, am avut remușcări sincere. Mi-am zis că poate i-am împiedicat pe camarazii mei să doarmă, ceea ce ar avea consecințe asupra producției, făcând-o să scadă. […] Iar vara, am luat obiceiul să merg desculț, pentru a face economii guvernului: o pereche de pantofi în minus.”

O reeducare total izbutită nu numai în ce-l privește pe Pasqualini; majoritatea deținuților joacă jocul, iar solidaritatea e zdrobită de denunț. În închisori, nu însă și în lagăre. Fără să explice contradicția, Pasqualini o va descrie de-a lungul paginilor din carte consacrate lagărelor, în care solidaritatea deținuților pare atât de totală, încât a dispărut până și amintirea denunțului. Prezența, de pildă, într-un cort a unui turnător reprezintă o excepție.

Într-un interviu acordat ziarului *Le Figaro* – din care am mai citat –, Pasqualini, comparând *Arhipelagul Gulag* cu lagărele chineze,

face un tablou aproape idilic al acestora din urmă:

„În Uniunea Sovietică, totul are drept scop să-i umilească pe deținuți, să-i distrugă fizic. În lagărele noastre, nu există brutalități. De-a lungul detenției mele, n-am văzut decât o singură execuție, aceea a unui homosexual. Gardienii chinezi nu sunt brute sadice, ci educatori, duhovnici. Pentru ei, omul reprezintă o bogăție care nu trebuie știrbită. Gardienii sunt incoruptibili. Ei mănâncă mai bine decât deținuții, dar diferența nu este enormă. Iată de ce între gardieni și prizonieri se stabilește o coexistență pașnică. În anii când mă aflam în lagăr, situația economică era dezastruoasă. Dar, dacă munceam, eram mai bine hrăniți decât țăranii. Uneori, vedeam filme noi, pe care locuitorii din Pekin nu le văzuseră încă.”

Nu va fi prima oară când Pasqualini îl va dezminți pe Pasqualini. Nu știm cum vor fi fost atunci hrăniți țăranii. Dar Pasqualini consacră pagini memorabile foametei care bântuia printre deținuți. Unii dintre ei ciuguleau boabele de porumb nedigerate din balega cailor, alții mâncau viermii din balega vacilor și boilor. Administrația inventa „alimente de înlocuire” și le încerca pe deținuți, printre care pasta de hârtie, care ducea la niște rezultate pe care renunțăm să le descriem aici. Cei mai slabi sau mai bătrâni dintre prizonieri mureau pe capete. E drept că în lagărele chineze, contrar celor sovietice – sau românești –, gardienii n-aveau dreptul să-i bată pe deținuți. În schimb, deținuții nu dispuneau de nici o singură clipă de singurătate. Erau mereu ocupați, când nu munceau, cu „ședințe de studiu”.

„Aceste interminabile ședințe de studiu sunt marea invenție chineză în materie de teorie penală și principala diferență dintre lagărele chinezești și cele sovietice. Un prizonier chinez nu dispune în mod practic de absolut nici o clipă pentru a gândi de capul lui.”

Ar rămâne evident de știut care e cel mai rău dintre rele, brutalitatea gardienilor sau solicitudinea lor extremă pentru a te dezbăra de orice urmă de gândire personală. Mai interesantă însă decât această inutilă alegere între două rele – când amândouă trebuie respinse ca făcând parte din același arhipelag al inumanului – ni se pare a fi „dubla gândire” a lui Pasqualini. Sau dubla lui conștiință. Reeducatul Pasqualini, prizonierul-model, care vede în gardieni duhovnici și frați mai mari, va fi acela care îl va proteja pe un preot catolic. Nu numai că nu-l va denunța pentru rugăciunile spuse pe șoptite, dar îl va anunța de sosirea gardianului, în clipa în care oficia o slujbă de Crăciun. Nu numai Pasqualini, dar și toți ceilalți prizonieri din brigadă îl protejează pe acest preot – căruia, de altminteri, unii dintre ei i se și spovedesc –

împotriva unicului turnător al micii colectivități. Iar Pasqualini, pe cale să moară, mai mult de inaniție decât de boală, este îngrijit de colegii săi de detenție care-și rup de la gură pentru a-l salva. și, când îi întreabă de ce, primește următorul răspuns: „Pentru că ești francez, deci singurul dintre noi care are o șansă să iasă într-o zi și să povestească ce se petrece aici.”

Să fie răspunsul unor reeducați model, sau fraza tipică a unor prizonieri, conștienți de nefericitul lor statut de prizonieri și care speră ca într-o zi lumea să afle de soarta lor?

Mărturia lui Pasqualini este un document unic, pentru că descrie un semieșec sau o semireușită: reeducarea totală, spălarea cu adevărat a creierelor, așa cum a fost visată de autoritățile chineze, n-au putut fi realizate. Dar, în același timp, condiționarea a fost destul de puternică pentru ca, la zece ani după ce a scăpat din China, Jean Pasqualini să scrie o carte în care e incapabil să tragă concluziile propriilor sale experiențe.

*

„Fenomenul Pitești” ni se pare a depăși în oroare, din fericire nu și în durată, reeducarea de tip chinez. Paralela dintre aceste două experiențe de distrugere a psihismului se impune de la sine, oricare ar fi explicațiile acestui straniu paralelism pe care le vor găsi istoricii de mâine.

Azi ne revenea nouă, contemporanii acestei degradări, ai acestui proiect demonic (în sensul în care Malraux și Bernanos discutau despre reapariția lui Satana, domnitor pe acest pământ, la lumina lagărelor de concentrare), să culegem pentru memoria de mâine cele câteva elemente ce definesc „fenomenul Pitești”. Pentru necesitatea acestei memorii, nu ne vom adresa, în încheiere, doar lui Soljenițîn, exploratorul prin excelență, descoperitorul noului continent al abjecției totalitare moderne, Gulagul, ale cărui dimensiuni le-a impus unei conștiințe occidentale până la el somnolentă, ci și Nadejdei Mandelștam, care și-a consacrat existența unei unice strădanii: să smulgă uitării destinul lui Ossip Mandelștam, mort într-un lagăr stalinist, și, odată cu el, al unei întregi epoci.

„Nimeni nu asculta, gata, ne-am săturat, tinerii nu mai sunt interesați de așa ceva. […] Dar eu afirm că nu există limită în timp, că trebuie mereu repetat același lucru, că trebuie readuse la suprafață toate nenorocirile suferite și toate lacrimile vărsate, pentru a-i face pe oameni

să înțeleagă cauzele celor întâmplate și ale celor ce se mai întâmplă încă. […] Nu mă interesează nimic din așa-zisele «realizări», îmi stăruie prea tare în nări mirosul camerelor de gazare, prea mult în memorie închisoarea, prea insistent în minte ignobila literatură care știe ce trebuie să arate și ce anume să ascundă. […] Azi, e din nou interzis să-ți amintești trecutul și, cu atât mai mult, să vorbești despre acest trecut. […] S-a recunoscut mai întâi c-au fost comise câteva «greșeli», dar acum nu se mai descoperă nici o «greșeală». Dar poți oare considera drept «erori» niște acțiuni care fac parte dintr-un sistem și care sunt consecințele tezelor fundamentale ale acestui sistem?”

Nimănui nu-i este îngăduit să uite că între 1949 și 1952 s-a desfășurat în România „experiența” pe care am încercat s-o descriem și că, dintr-un arhipelag al ororii, una dintre cele mai odioase insule s-a numit Pitești.

---

[3]Largi fragmente din aceste pagini au fost transmise în 1975–1976 la Radio „Europa Liberă”. Prima ediție a acestui text a apărut în colecția „Limite”, Paris, 1981.

[4]Mărturia lui G. Dumitrescu, *Demascarea*, apărută în limba română în Occident în 1978, deci când lucrarea de față era încheiată, nu ni se pare să modifice cele cuprinse aici. Cartea trebuie însă citită neapărat, deoarece, în acest domeniu în care mărturiile sunt atât de rare, din motivele pe care le-am analizat, descrierea unei experiențe directe e de neînlocuit.

[5]Și chiar în grupul inițial al primilor executanți circulă versiuni după care unii ar fi fost în prealabil torturați.

[6]Toate protestele internaționale, de la *Amnesty International* la *Comité des Intellectuels pour une Europe des Libertés* (CIEL), de la Mircea Eliade la Eugen Ionescu, n-au obținut, până în clipa de față [adică până la apariția primei ediții a acestei cărți – Editura Limite, Madrid, 1981], eliberarea lui. [Părintele Calciu (1925-2006) a ieșit din închisoare abia în 1984, iar în 1985 a fost obligat să părăsească definitiv România – *n. ed.*]